

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KIBRISLI KATIRCILAR VE İNGİLİZ SÖMÜRGE YÖNETİMİNE KESİTSEL BİR BAKIŞ

A Cross-Sectional View of Cypriot Muleteers and English Colonial
Administration in World War II

Ulvi KESER*, Hazel KESER**

Özet: Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sürecinde Kıbrıs adası savaşın dışındaymış gibi görünse de bir yandan İtalyanların ve Almanların çeşitli saldırıları, diğer taraftan savaş ekonomisinin yarattığı yıkım nedeniyle savaşı çok yakından hisseder. Ayrıca İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sürecinde olduğu üzere sömürgesi ülkelerden insanları çeşitli şekillerde askere alması da söz konusu olunca Kıbrıslı Türkler de bir anda kendilerini savaşın içinde bulurlar. Her ne kadar katırcı olarak geri planda görev alacakları söylense de bu insanların hayatı tam bir drama dönüşür. Savaş sonunda bir kısmı hayatını, kaybetmiş, çoğu esir düşmüş, Avrupa'nın ve Afrika'nın farklı noktalarında kaderleriyle baş başa bırakılmış ve unutulmuş durumdadırlar. Bu çalışma sömürgeci dünya düzeninin bir parçası olan İngiltere'nin Kıbrıs adasına yönelik siyasetine katırcılar bağlamında ışık tutmak için hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs, Katırcılar, İkinci Dünya Savaşı, Almanya, İngiltere

Abstract: Despite the fact that the island of Cyprus seems to be out of the war during World War II the hardships of the war, recession, and the economy in addition to Italian and German attacks on Cyprus bring the island into the very center of the war itself. The fact that British government starts enlisting the people from so many colonies so as to make use of them in the war also cause the Turkish Cypriots unfortunately enlist and serve for England as well. In spite of the fact that these Turkish Cypriot people are said to serve in the back trenches and the services, it never comes to the reality and the lives of those people turn to be just a tragedy there. At the end of the war, some of the Turkish muleteers have lost their lives, most have been the POWs, left alone, isolated, and forgotten in different points of Europe and Africa. This article aims at enlightening the British imperialistic policy of muleteers in Cyprus during WWII.

Key words: Cyprus, Muleteers, WWII, Germany, England

* Doç.Dr., Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı, Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (AKAUM) Müdürü, ulvi.keser@gmail.com, ulvi.keser@atilim.edu.tr

** Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

Giriş

Savaş öncesi dönemde her ne kadar Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlar, İngiliz idaresi altında yaşıyor olsalar da birbirinden tamamen farklı sosyal, tarihi, demografik ve kültürel değerlere bağlı iki toplum olarak yaşamaktadırlar ve Kıbrıslı Türklerin yönü de hep Toroslara ve anavatan olarak kabul ettikleri Türkiye'ye dönüktür. Bu dönemde de Rumların adanın statüsünün değiştirilmesi ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi yönündeki faaliyetleri devam eder. Enosis fikrinin ilk defa ortaya atıldığı 18 Ekim 1828'den tam 103 yıl sonra ilk ciddi Rum ayaklanması gerçekleşir ve Rumlar 21 Ekim 1931'de Kition Piskoposu Nikodimos Milanos ve Kyrenin Piskoposu'nun öncülüğünde İngiliz idaresine karşı isyan başlatırlar. Bunun sonucunda Kıbrıs Valisi Sir R. Storss'a 12 Kasım 1931'de verilen olağanüstü yetkiler sonucu İngiliz İdaresi'nce uygulanan yaptırımlar sadece Rumları değil Türkleri de kapsar. Anayasa, Yasama Meclisi, Belediye seçimleri, siyasi partiler askıya alınır, basına sansür uygulanır, eğitim üzerinde sıkı bir denetleme başlar. Yunan ve Türk tarihinin okutulması kısıtlanır ve devlet büyüklerinin resimleri okul duvarlarından kaldırılır. İngiliz yönetimi okullara ve camilere Türk bayrağı asılmasını, 19 Mayıs ve 29 Ekimlerde bayram kutlamalarının yapılmasını, Türkiye'den kitap getirtilmesini, hatta kitaplarda bulunan bayrak ve Atatürk resimlerinin bile bulunmasını yasaklar;¹

“...Mesela İngiliz'in yaptığı... İngilizler 31 Aralık isyanında bir ortam yaratıyor ve vali konağını yakıtıyor Rumlara. Aslında yakan Rumlar değil, yakıtıran İngilizlerdir. Hemen öyle bir ortam yaratıyor ki cezasını, faturasını, biz Türkler ödüyoruz. Evkaf diye bir müessesemiz vardır ki hemen bütün Osmanlının yönetiminde bu vardır... Onun yönetimi değiştiriliyor ve başına bir İngiliz getiriliyor. Adadaki sözde iki etnik gruba, hem Türklere, hem Rumlara öyle bir yasa getiriliyor. Bizde beş yıllık ve sekiz yıllık okullar vardı. Her köyde beş yıllık, zengin köylerde ve kasabalarda sekiz yıllık Rüştüye diye okullar vardı. . Limasol'da kızların ve erkeklerin gittiği iki tane Rüştüye vardı. Bunun dışında Fevziye Mektebi vardı. Hepsini İngiliz kapatıyor. Adada 23'ten fazla ortaokul vardı. Bir tek ortaokul ve lise bırakıyor Lefkoşa'da ve başına Çanakkale'de dizinden kurşun yarası alan Mr. Wood diye birisini getiriyor. Bu Mr. Wood'un karısı da Ermeni. Evkafın başına da bir İngiliz'i getiriyorlar.

30'lu yıllarda bütün Avrupa'da büyük bir açlık vardı, bütün dünyada büyük bir açlık vardı. Evkaf'ın 1.000.000 Kıbrıs lirasını küçük zanaatkârlara dağıtmak üzere alıyor.100 kişiye dağıtıtsa 90'ı Rum. Kurduğu bütün polis karakollarını, hastane binalarını, kaymakamlıkları

¹ TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

Evkaf'ın toprakları üzerine kuruyor. Kilisenin, Rum'un toprağına ise hayır (kurmuyor). Limasol'daki polis karakolunun aylık değil yıllık kirası o dönemde 1 kuruş. Daha sonra siliniyor ve hepsi devletin oluyor. Sonra İngilizler ne yaptı? Türkiye'de okuyan Kıbrıslı Türkleri de kabul etmedi. Diyelim ki dört sene, beş sene Hukuk Fakültesi okudunuz ve buraya geldiniz. Yazıhane açamazsınız. Git 2 sene İngiltere'ye oku, gel ve ondan sonra yazıhane aç. Ama bir lise mezunu gider (İngiltere'ye) 2 sene okur ve buraya gelip avukatlık yapar. Yani İngilizler Türkleri okumuşsuz bıraktı. Bizi cahil bıraktı..."

Ancak İngilizlerin bu davranışının arkasında İngiliz idaresinin özellikle Kıbrıslı Türkleri sindirmeye yönelik olarak planlı bir girişimi söz konusudur;²

"Bu dönemde İngilizlerin İslam Lisesi, bayrak çekme yasağı getirmesi, İstiklal Marşı'na yasak getirmesi Türklük duygularını köreltmek için uyguladıkları bir yoldur. Biz İslam'ız fakat Türk'üz."

İngiliz idaresinin "Böl ve Yönet" politikasına ve sistemli olarak Türklük duygusunun ortadan kaldırılarak Kıbrıs Türk toplumunun İslamlaştırılması çabalarına özellikle gençlerin tepkisi yavaş yavaş da olsa kendisini gösterecektir;³

"...9. ve 10. sınıflarda Mithat Bey isimli bir avukat, hocamızdı. Ders verirken İngiliz'in korkusundan kapıyı, pencereyi kapatırdı. Milli mücadeleyi, Türkiye Cumhuriyeti'ni ve o günlerde Türkiye'de çekilenleri bizlere anlatırdı. Çünkü o günlerde kendisi de Türkiye'de her şeyi görmüş yaşamış bir zattı... O sene İngiliz müdür Mr. Wood ilan tahtasına bir yazı koydu. Burası İngiliz kolonisidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçası değildir. Siz Türk değilsiniz, sadece Müslümansınız.' diye. Aynı günün akşamı sınıfta toplandık... Orada ne yapacağımıza karar verdik. 'Bu İngiliz müdürün gayri milli olan hareketine nasıl karşı çıkacağız?' Biz Müslüman'ız evet ama önce Türk'üz ve Müslüman'ız ve bu İngiliz müdürün tebligatını kabul etmiyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nin bayramını (29 Ekim Cumhuriyet Bayramı) kutlayacağız.' dedik ve şu kararı aldık; Bütün talebeleri, yani 5. sınıfın öğrencilerini okuldan çıkaracağız. Nümayiş yaparak, bayram yaparak Millet Bahçesi'ne kadar yürüyeceğiz ve bayramımızı yapacağız. Bu kararı ertesi gün aynen uyguladık..."

İngiliz idaresinin Kıbrıslı Türkleri Türkiye'den uzaklaştırma çabaları daha sonraki yıllarda da devam edecektir;⁴

² Merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

³ Erol Atabek, "Suphi Benli", Kıbrıs Mektubu Dergisi, Ankara, Temmuz 1997, Cilt 10, No.4, s.26-28.

⁴ Kıbrıs Konsolosluğu'nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BA.030.10.124.887.3.

“...İslamcılık siyasetinin fesi tamim etmeğe çalışmak gibi bazı gülünç safhaları da vardır. Evvelce de arz etmiş olduğum gibi bugün Kıbrıs'ta bazı ihtiyarlarla Evkaf Müdürü'nden başka fes giyen yoktur. Bu cihet müstemleke memurlarının hoşuna gitmiş olacak ki birkaç ay evvel istinaf mahkemesi azasından Fuad ile Lefke Türk Belediye Reisine merasim esnasında fes giymeleri emredilmiş ve o sırada bu kararın yavaş yavaş diğer Türklere de teşmil edileceği rivayetleri şayi olmuştu. Fakat kendisine aynı tebligat yapılan Lefkoşa Hâkimi Raif'in bu hareketten kati surette imtinası üzerine bu tasavvur şimdilik gevşemiş gibidir...”

Bütün bu olaylarda Kıbrıslı Rumların Yunanistan tarafından kullanılmasının yanında İngiltere'nin “Böl ve Yönet” politikasının da çok büyük etkisi vardır.⁵ Bu bağlamda Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi Reisi A. Said ve Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi azası ve sabık Kavanin azası M. Necati Özkan tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye 26 Nisan 1937 tarihinde bir rapor gönderilir;⁶

“1- Kıbrıs'ta İngiltere hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere hükümetine tabi olmamız zaruridir. Şüphe edilemez ki bizim için bu yolda bu vaziyet ihdas eden ve bundan mesul olan biz değiliz. Çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatın cezasıdır. O vaktin hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber cezirede kısılp kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun içindir ki anavatan muhabbetini unutmadık ve unutmayacağız. Zaten Anadolu'nun kucağındayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isek de hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idari vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, milli hayat ve varlığımızın evvela membaı, seniyen kiblesi Türkiye'dir.

2- ...Umuru adiyede olduğu gibi umuru resmide de Türk menaffi mevzuu bahis olduğu zaman (Rumlar) daima aykırı ve daima muarız görünürler ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına olarak kazanmak siyasetini takip ederler. İhtirasları ile milli taassuplarına nihayet olmayan bu hayalperest cemaat, vakit vakit cezirenin Yunan'a ilhaki, muhtariyet ve tevsii mezuniyet gibi fikir ve tekliflerde bulunurlar ve kendi menfaatlerine göre amali milliyetlerine nail olmak hususunda en büyük engel ceziredeki Türk mevcudiyetidir. Bunun içindir ki Türkleri manen ve maddeten zaif düşürmek ve perişan etmek minelkadim siyaset meslekleridir.

⁵ Merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁶ BA.030.10.130.28.19.

Despotları, muharrirleri ve bazı siyasi adamları, hatta Yunanistan'da bulunan bazı insanları onları mütemadiyen Türklerin ziyanına olarak tahrik eylemekte ve senelerden beri bu yolda işlemektedirler.

- 3- İşte bu yolda gördüğümüz birçok hadiselerden ve birçok tecrübelerden anlaşılmıştır ki bu cezirenin siyasi hatta bazı idari cihetlerinde Rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesai etmek imkânı yoktur. Bu sebeptendir ki Türkler senelerden beri hükümet tarafına ağırlaşmak siyasetini takip ettiler... Yani malum bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler...
- 4- Bu cezirede yeniden nefes alıp yeniden hayata gelmemiz için istediğimiz şey, umumi bir tabir ile milli hissiyatımıza hükümet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tashihi ile cezirede Türk cemaatinin, Rum cemaatine nispeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamalarıdır... Görülüyor ki büyük ve mühim işlerinize ilaveten daha bazı işler çıkararak sizi rahatsız ediyoruz. Mamafih buralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla beraber bir taraftan hükümetin, diğer taraftan Rumların tazyikleri arasında kısılp kaldığımız nazarı itibara alınacak olursa mazur görüleceğimizi ümit eder ve bu suretle müteselli oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını, azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını samim kalbimizden arzu ve dua eylediğimiz Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin sırası geldikçe mazhar-ı lütuf ve inayetleri olmamızı ve her nasılsa anavatandan ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz.”

İtalya'nın Almanya'nın yanında savaşa henüz girmediği süreçte Akdeniz ve Ortadoğu'da bir hareketlenme de söz konusu değildir.⁷ Savaşın Akdeniz'i de etkisi altına alması, Yunanistan'ın Almanya tarafından işgal edilmesi, tehlikenin Girit'e de sıçraması ihtimali Kıbrıs için de tehlike çanlarının çalmasına neden olur. O güne kadar İngiltere tarafından ihmal edilmiş ve neredeyse unutulmuş adadaki insan kaynaklarından istifade etme düşüncesi İngiltere'nin adayı hatırlamasına neden olur. Savaş öncesi dönemde adaya hiçbir askeri ve lojistik yatırım yapmayan ve adayı savaş boyunca askeri bir üs olarak kullanmayı düşünmeyen İngiltere böylece harekete geçer. Bunda Girit'in işgali sonrasında sıranın Kıbrıs'a da geleceği endişesi hâkim olur;⁸

“...O zaman Kıbrıs'ta, Lefkoşa'da iki, Baf'ta bir olmak üzere üç Türk doktor vardı. Buna karşılık epey Rum doktor bulunuyordu ve Türk

⁷ The London Gazette, 13 June 1946.

⁸ Fazıl Küçük, Kıbrıs Türkünün Geçirdiği Acı Günler, Kıbrıs Mektubu, Sayı 1, Ocak-Şubat 2002, Ankara, s.7-8.

mahallelerinde Rum doktorlar epey hasta kazanmıştı... Vizite üç ila beş şilin arasında idi... Memleket büyük bir kriz içinde idi. Bunu gördüğüm zaman halka ve bahusus köylüye bir hizmet yapmak istedim. O dönemde köylü haftalık ihtiyacını gidermek için Cuma günleri Lefkoşa'ya geliyordu. Bunu düşünerek haftanın Cuma günlerini parasız muayene günü olarak seçmiş ve bu parasız muayeneyi 1958'e kadar devam ettirmiştım.1939'da İkinci Cihan Savaşı başladığı zaman Kıbrıs hükümeti ile aramıza kara kedi girmişti.”

Kıbrıs'ta ne olup bittiği konusunda Türk hükümetinin de bilgisi vardır ve bu konuyla ilgili olarak Kıbrıs'taki konsolosluk kanalıyla ayrıntılı raporlar hükümete ulaştırılmaktadır;⁹

“...Kıbrıs Türklerinin mahalli hükümetten gördükleri en büyük tazyik milliyetlerinin tanınmaması ve milli kültürlerini yaşatacak vasitalardan birer birer mahrum edilmeleridir. Buradaki soydaşlarımız hükümetçe Türk değil İslam cemaati olarak tanınmıştır. Evvelce bu tabirin hususi bir mana ifade etmemiş olduğu muhakkaktır fakat son senelerde her nedense bir İslamcılık siyaseti takip edilmekte olduğundan İslam tabiri Türk'e muhalif bir tabir olarak, daha doğrusu İslamcılık Türklerin milli hisleri öldürülmek için bir alet gibi kullanılmaktadır. Türk Lisesi'nin unvanının İslam Lisesi'ne çevrilmesi, Türkçe gazetelere sansür konularak bütün Türk kelimelerinin İslam'a tahvil edilmesi hep bu siyasetin tatbikatı neticelerindedir.

Türklük aleyhindeki faaliyetler bilhassa maarif sahasında görülmektedir. Talebe bulunmadığı bahanesiyle birçok Türk ilk mekteplerinin kapatıldığını ve Türkiye'den gelen kitapların okutulmaması için kitapsız tedrisat usulünün ihdas edildiğini evvelce arz etmişim. Fakat en ziyade müdahaleye uğrayan müessese lisedir. İsmi İslam Lisesi'ne tahvil edilmesi, başına muallimlik mesleğiyle hiçbir alakası olmayan bir İngiliz müdürün getirilmesi, milliyetperver muallimlerin işten çıkarılması suretiyle sönük bir hale getirilmiş olan bu mektep bu haliyle beraber gene göz batmakta, talebenin tahdidi, kolej sınıfları açılması gibi tedbirlerle her gün bünyesi tahrip edilmeğe çalışılmaktadır. Hükümet mahfili liseden çıkan talebenin Türkiye'de yüksek mekteplere girmekte ve ondan sonra orada iş bularak bir daha Kıbrıs'a dönmemekte oldukları cihetle lise mezunlarından adaya bir faide gelmediğini binnetice bu müessesenin lüzumsuz olduğunu ileri sürmektedir. Fakat liseden çıkanların iş bulmaları için hiçbir kolaylık gösterilmediği gibi Türkiye'de yüksek tahsil görenlerin adaya avdetle orada çalışabilmelerine birçok maniler çıkarılmaktadır. Ezcümle son seneler zarfında neşrolunan kanunlarla

⁹ Kıbrıs Konsolosluğu'nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BA.030.10.124.887.3.

avukatlık ve doktorluk gibi serbest mesleklerin ifası İngiltere üniversiteleri mezunlarına hasredilmiştir. Türklerin iktisadi vaziyeti ise gençlerin İngiltere’de tahsil eylemelerine katiyen müsait değildir...”

Savaş Öncesinde Kıbrıs Adasında Genel Durum

Savaşın başlamasıyla beraber ada savaşın dışındaymış gibi görünse de adanın İtalyanların ve Almanların hava saldırılarına maruz kalması üzerine savaşla ilgili tedbirler alınmaya başlanır. Bütün dünyayı kasıp kavuran 1929 ekonomik buhranından harap çıkmış adada tarım ve hayvancılıkla geçinmeye çalışan, bazıları da özellikle Lefke bölgesindeki madenlerde çalışan insanlar büyük bir yoksulluk ve sefalet içerisindeydiler. Bu sıkıntılı dönemde İngilizlerin Türk ve Rum gazetelerine verdikleri ilanlar adada yaşayanlar için başlangıçta en azından ekonomik anlamda tam bir kurtarıcı gibi gelir. O güne kadar İngiltere tarafından ihmal edilmiş ve neredeyse unutulmuş adadaki insan kaynaklarından istifade etme düşüncesi İngiltere’nin adayı hatırlamasına neden olur. O güne kadar ırkçı bir yaklaşım sergileyerek İngiltere’de askere yazılmak isteyen Kıbrıslıları “koyu derili Kıbrıslılar” olarak niteleyen ve askere alınmalarına müsaade etmeyen ve reddeden İngiltere, artan asker ihtiyacını karşılayabilmek için bu kuralları riske atarak Kıbrıslıları da askere almaya başlar.¹⁰ Özellikle İngiltere Kraliyet Hava Kuvvetleri, Kıbrıslıların gönüllü olarak askere yazılmaları konusunda büyük itirazlar göstermektedir. Askeri ve teknik sırların bu insanlara güvenilmeyecek kadar önemli olduğunu düşünen ve bu fikirlerinden de taviz vermeyen İngiliz yetkililer bu şekilde Hava Kuvvetlerine yazılmaya çalışan Kıbrıslıların, Kara Kuvvetlerine yöneltmeleri konusunda bir çözüme varırlar ve bunu uygulamaya geçirirler. Bütün dünyayı kasıp kavuran 1929 ekonomik buhranından harap çıkmış adada tarım ve hayvancılıkla geçinmeye çalışan, bazıları da özellikle Lefke bölgesindeki madenlerde çalışan insanlar büyük bir yoksulluk ve sefalet içerisindeydiler;¹¹

“...İkinci Dünya Savaşı’nın patlak verdiği 1 Eylül 1939’dan sonra Kıbrıs’ta bütün hizmet sektörleri kapanmış, savaş nedeniyle tarım ürünlerinin ihracı durmuş ve her tarafta işsizlik, fakirlik ve geçim sıkıntısı çekiliyordu. Tek açık iş sahası askerlikti. Günde 12 kuruşa askere kayıt yapılırdı...”

Bu sıkıntılı dönemde İngilizlerin Türk ve Rum gazetelerine verdikleri ilanlar adada yaşayanlar için başlangıçta en azından ekonomik anlamda tam bir kurtarıcı gibi

¹⁰ CO.67.297.9 Notice W. Calder, 3.2.1939’dan aktaran Jan Asmussen, “The Cyprus Regiment: Greek and Turkish Cypriots in a Joint Military Force”, *Journal of Cyprus Studies*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Special Issue 26/27, Volume 10, Cilt 2004, s.141.

¹¹ CY/19614 sicil numaralı Ali İbrahim Yâran’dan aktaran Mehmet Ali İzmen, *İkinci Dünya Savaşı ve Kıbrıslıların Katkısı*, Ankara, 2005, s.61.

gelir. Kıbrıslı Türklerin ve Rumların İngiliz ordusunda görev yapmak üzere asker kaydedilmeye başlanacak olması Kıbrıs Türk ve Rum basını tarafından da olumlu karşılanır. Söz gazetesi bu durumun Kıbrıslı Türklere “iş ve terfi imkânı” sağlayacağını belirtirken Eleftheria gazetesi ise “bu kararlar, ilk kez Kıbrıslılara İngiliz İmparatorluğu ordusu yanında yer almak hakkının tanındığını, yani statü olarak onlarla aynı konumda ve İngilizlerle eşit haklara sahip olacaklarını ve bunun Kıbrıs halkının gösterdiği sosyal yetenek ve ulaştığı düzey yönünden önemli olduğunu”¹² belirtir. Ortaya çıkan bu karanlık tablo sonrasında Kıbrıslı Türklerin ise askere yazılmaktan başka bir seçenekleri kalmamıştır;¹³

“...Paralı dediğimiz şey neydi zaten, 1 şilindi günde.1 şilin de bir şeye benzerdi yani. Ben o zaman para için gitmedim yani. Ama nedir savaşın başlamasıyla, İngiliz hükümeti çok kurnazdır. Bütün işyerlerini, maden ocaklarını, yani nerede vardysa böyle toplu işyerleri hep onları kapattı. Hiç kimse iş bulamaz, parasız gezer, bütün ticaret malları satılamaz oldu, ihracat durdu. Herkesin mahsulü dallarda kaldı, ağaçta kaldı. Açlık herkesi böyle bu yola sevk etti. Onun için evliler de çok katılırdı bu savaşa, bekârlar biraz daha az...”

Askere yazılmak veya adadan göç etmek alternatifleri arasında sıkışıp kalmış, askerlik yükümlülüğü altında olmayan ve savaş konusunda bilgisi de bulunmayan insanlar böylece sonu hiç de iyi bitmeyecek bir maceraya sürüklenirler. Büyük oranda işsizlik ve ekonomik sıkıntılara karşı koymak gibi sebeplerle askere yazılmalar söz konusu olurken özellikle maden işinde çalışan bazı Kıbrıslı Türk ve Rumların olası bir Alman işgali karşısında adada hayatın çok daha çekilmez olacağı yönündeki kaygıları da ön plana çıkar.30’lu yıllardaki Lefkoşa ise gerek sosyal hayat ve gerekse imkânlar bağlamında bugünküyle kıyaslanamayacak kadar kötü bir durumdadır;¹⁴

“...Türkler eğlence için, futbol için, sinema ve tedavi için Rum kesimine giderlerdi. Futbol sahamız yok. Sinemahanemiz yok. Doktorumuz 3. Avukatımız 1-2. Mühendisimiz 1. Lefkoşa yine hisarlar içinde. Köşklüçiftlik, Kumsal, Çağlayan bölgelerinde henüz ev yok. Karutsalar, trenler var. Türk’ün kasabadan kasabaya otobüsleri yok. Özel arabaları yok.3 doktor hastalarını bisikletle ziyaret ediyor. Öğretmenler de bisiklet devrinde. Evlere hayvanla ekmek dağıtılıyor. Sokaklarda hayvanla çekilen su tankları var. Lefkoşa’da kumaş tüccarı 3 Türk’e karşılık sayısız Rum. Keman ve bisiklet satan bir tüccarımız, 2 ekmekçimiz, 2 pansiyonumuz, bir lokantamız, 3-5 şiş kebabçımız, 2-3 şamişicimiz, iki kitapçımız var. Türklerin geçimi genellikle memuriyet, öğretmenlik, kâtiplik ve kuru ziraat...”

¹² Ahmet C. Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II, Enosis Çemberinde Türkler, 1996, Lefkoşa, s.321.

¹³ Mehmetali İzmen’le 12 Ekim 2006 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

¹⁴ Hüseyin Özdemir, Kıbrıs’ta 60 Yıl, Volkan Yay., Şubat 1997, İzmir, s.20.

Öte yandan Dr. Fazıl Küçük'ün Söz gazetesinde yayımlanan bir makalesi İngilizlerin tepkisini çeker ve Dr. Küçük, sert bir şekilde uyarılır;¹⁵

“...Mesleğime devam etmeye başladığım sıralarda bu zihniyet sahibi İngilizlere karşı nasıl mücadele edeceğimi de programa almış ve her ne pahasına olursa olsun bir mücadelenin başlamasının zaruri olduğuna kanaat getirmiştim. Henüz İkinci Dünya Savaşı dumanlarını etrafa saçmıyorsa da her an bir savaşın çıkma ihtimalini göze alan İngilizler Kıbrıs'ta da birçok tedbirler almaya başlamış ve kurdukları sivil savunma ordusu içinde beni de şoför olarak kaydetmişlerdi. Çıkan listeyi gördüğüm zaman yine sivil savunmanın sorumlu mevkiinde olan Montegü'yü görerek böyle bir görevi kabul etmeyeceğimi ancak mesleğim doktorluk olduğu için bir doktor olarak çalışabileceğimi izah etmişsem de 'Emir ne ise onu yapacaksın.' diyerek beni karşısından kovmuştu. Henüz savaş başlamadığından daha ileri gidemezdim. Bekledim. Günün birinde yine Montegü ile karşı karşıya geldim. Görmezlikten geldim, başıma diğer tarafa çevirdim. Kendisi yanıma yaklaşarak, 'Unutma ki bir İngiliz müstemlekesinin hizmetçisi bulunuyorsun. Her ne kadar kanun seni bana selam vermeye mecbur etmiyorsa da bugünkü fevkalade kanunlar seni mecbur ediyor.' dedi. Oradan ayrıldım. Yeni yetişen genç arkadaşları toplamaktan başka çare bulamıyordum...”

Askere yazılmak veya adadan göç etmek alternatifleri arasında sıkışıp kalmış, askerlik yükümlülüğü altında olmayan ve savaş konusunda bilgisi de bulunmayan insanlar böylece sonu hiç de iyi bitmeyecek bir maceraya sürüklenirler;¹⁶

“...CMC'ye bağlı Lefke madeninde kazma sallayan işçilerdik hepimiz. Kıbrıs'ın her yanından üç beş kuruşluk ekme parası için bu küçük maden ve portakal kasabasına toplanmış emekçilerdik. Bir Amerikan şirketi işletiyordu madeni. Türk'ü, Rum'u, evlisi bekârı, yaşlısı genciyle bir sürü insandık. En kabadayımızın gündeliği yarım şilini, altı kuruşu geçmezdi o yıllarda. Geçim zordu, iş ağırdı, gündelikler düştü; ama bir işimiz vardı hiç değilse. Oysa savaş demek işsizlik demektir. Kıtık, yokluk, karaborsa demektir. Bir takım açığözlerin köşeyi dönmesi, bizim gibilerinse hapyutması demektir. Evet, savaş bizden çok uzaklardaydı şimdilik ve çok uzaklardaki savaştan bize neydi? Ama hiç belli olmazdı...”

Böylece CMC tarafından işletilmekte olan Mathiadis, Mitsero, Poli gibi bölgelerdeki bakır madenlerinin kapatılmasıyla beraber insanlar açlık kalırlar. İşlerini kaybetmiş insanların köylerine dönmelerinden hemen sonra Kıbrıs adasının esas ihraç

¹⁵ Fazıl Küçük, A.g.e., s.10.

¹⁶ Bilal Halil Denizal'dan aktaran Fikret Demirağ, Şu Müthiş Savaş Yılları, Lefkoşa, 1999, s.9.

maddeleri arasında bulunan narenciye, zeytinyağı, harnup ve şarap gibi ürünlerin de yurtdışına çıkışı bıçakla kesilir gibi sona erer. Ürünler tarlalarda çürümeye başlar. Yapacak bir şey yoktur ve insanların askere yazılmaktan başka seçenekleri de kalmamıştır. Bu şekilde askere yazılan Kıbrıslı Rumlar ve Türkler katırcı ve kazmacı olarak geri cephelerde görev alırlarken muharip ve asıl güçler de ön cephelerde savaşıma imkânı bulabilecektir.

Savaşın Kıbrıs Adasındaki Yansımaları

Savaşın askerî olmasa da, sosyal boyutu esasında adada yaşayan herkes açısından son derece olumlu bir görüntü çizmeye başlar. Özellikle 1931 Rum isyanı sonrasında iyiden iyiye gerilmeye başlayan Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasındaki ilişkiler Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluk ilişkileri çerçevesinde yerini yumuşamaya bırakır. Bu durumdan kârlı çıkan ve istifade eden ise yine İngiltere olur ve bu durumdan en iyi şekilde istifade etmek isteyen İngiltere tarafından adada askere alımların başlatılması için de düğmeye basılır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber acilen asker ihtiyacıyla karşılaşan İngiltere bu açığını kapatabilmek için Kıbrıs'ta da asker alma faaliyetlerine hız verir. O dönemde Kıbrıs'ta yaşayan insanların genellikle tarıma dayalı bir ekonomik güce bağlı kaldıkları, tarım alanında ön plana çıkan ürünlerin ise bağcılık, üzümçülük ve şarapçılık olduğu, ayrıca zeytincilik yapıldığı da görülür. Bu dönemde Kıbrıs'ta sanayi bağlamında neredeyse hiçbir ciddi yatırım söz konusu değildir. Buna karşılık karşılaşılan görüntü yokluk, hayat pahalılığı, karaborsa, işsizlik ve karamsarlıktır;¹⁷

“...İkinci Dünya Savaşı köyümüzün yoksul ve sıkıntılı bir dönemine rastlıyor. İşsizlik, yokluk ve sıkıntılar diz boyudur. Bu sıkıntılara savaşın neden olduğu yokluk ve karne ortaya çıkınca halk sefil oldu. Bu sıkıntılar karşısında çok sayıda köylümüz ailesini geçindirmek amacıyla gönüllü olarak İngiliz ordusuna katıldı... Savaşın getirdiği yokluk ile İngiliz askerlerine ait malların, özellikle benzin hırsızlığı başlamıştı... İkinci Dünya Savaşı sırasında köydeki yaşamı tarif etmek oldukça zordur. Köyde bir iki otobüs vardır. Bisiklet sahibi olmak bir ayrıcalıktı çünkü herkesin bisikleti yoktu. Köyün ileri gelen çiftçilerinin iki güçlü katırı ve bir iki tane eşeği vardır. Katırlar tarla sürmede kullanılırken eşekler insan ve yük taşımak için kullanılıyordu. Daha fakir olan çiftçilerin ise tek katırı ve tek eşeği vardır. Bazen iki çiftçi bir araya gelir ve iki katırla tarlalarını sürerlerdi. Katırlar ve eşekler savaş döneminde İngiliz Ordusu tarafından satın alındığı için çok pahalıydı ve herkes alacak durumda değildi. Köydeki yokluk had safhadaydı. Okula giden öğrencilerin büyük bir bölümünde ayakkabı yoktu. Olanların da

¹⁷ Hasan Yücelen, Akıncılar (Luricina) Türklerinin Yüz Yıllık Varoluş Mücadelesi, Lefkoşa, Mart 2006, s.80.

yırtık veya parçalanmıştı. Doğru dürüst elbisesi ve ayakkabısı olan parmakla sayılacak kadar azdı. Öğretmenler öğrencilere ‘Yamalı olsun; ancak temiz olsun.’ derlerdi...”

İnsanların umut bağladıkları tek sanayi kolu ise Cyprus Mining Corporation isimli çok uluslu bir maden şirkettir. Kırsal alanda hayvancılık ve tarımla geçinmeye çalışan insanların daha büyük kaza merkezlerinde de yapabilecekleri fazla bir iş imkânı söz konusu değildir,¹⁸

“...10 Nisan 1926’da Singrasi (Sınırüstü) ’de doğdum... Ailem yoksulun yoksuluydu. Sefalet içinde yetişmişiz. Düşün ki ekmek parasını bu adam buğday çalar, ezer un yapsın ve yiyelim... Çobanlığa devam ettik bir müddet, ta ki 15–16 yaşına gelinceye kadar. O zaman İngiliz askerliğine kaydoldum. Beş sene askerlik yaptım. Suriye, İtalya...”

Kıbrıslı Türklerin neden askere yazıldıkları sorusuna ilk etapta verilecek cevap bütün Kıbrıslı Türklerin de belirttiği üzere ekonomik sebeplerle ilgilidir.¹⁹ Bunun doğal sonucu olarak savaşın başlamasıyla beraber CMC tarafından işletilmekte olan Mathiadis, Mitsero, Poli bölgelerindeki bakır madenlerinin kapatılmasıyla insanlar açıkta kalırlar. İşlerini kaybetmiş insanların köylerine dönmelerinden hemen sonra Kıbrıs adasının esas ihraç maddeleri arasında bulunan narenciye, zeytinyağı, harnup ve şarap gibi ürünlerin de yurtdışına çıkışı bıçakla kesilir gibi sona erer. Ürünler tarlalarda çürümeye başlar. Yapacak bir şey yoktur ve insanların askere yazılmaktan başka seçenekleri de kalmamıştır,²⁰

“...Babam esnaftı ve evi Lefkoşa’ya taşıdıktan sonra işyerini de Lefkoşa’ya taşıymıştı. Ama bu arada İkinci Dünya Savaşı patlak verdi ve iş yapmak imkânsız hale geldi. İşlerin iyi gitmemesi üzerine de işyerini kapatıp askere yazıldı. Lefkoşa’da o zaman Larda denilen bir yer vardı. Babamı orada sanatkâr olarak kullanacaklarını söylemişlerdi ama böyle olmadı. Babamı Mısır’ın İskenderiye kentine göndermişlerdi ve bizler iki yıl babam olmadan Lefkoşa’da zor şartlarda yaşadık...”

Bu şekilde askere yazılan Kıbrıslı Rumlar ve Türkler ‘General Pack Transport’ adı verilen genel yük taşımacılığı işinde çalıştırılmak üzere katırcı ve kazmacı olarak görev alırlarken muharip ve asıl güçler de ön cephelerde savaşa imkân bulabilecektir. Kıbrıslı Türkler de askere yazılmaktan başka bir seçenek bulamamış durumdadırlar.²¹ Kıbrıslıların gönüllü olarak askere yazılacağı konusu İngiltere’nin İkinci Dünya Savaşı’na girmesinden hemen sonra toplanan Meşveret Meclisi’nde Vali

¹⁸ Mustafa Konti’den aktaran Sevgül Uludağ, Yenidüzen, 11 Mart 2005.

¹⁹ Mehmetali İzmen’le 10 Ekim 2006 tarihinde Girne’deki evinde yapılan görüşme.

²⁰ Yegâne Öztürk, “İçimizden Bir”, Kıbrıs Mektubu, Mayıs 1998, Cilt 11, No.3, Ankara, s.26.

²¹ 12 Mart 1911 Baf doğumlu Hüseyin Seyitali Eyiç’ten aktaran Zarf Soybay, Kenan Bahçeci, İbrahim Denizer, Dinçer İzcan., Kıbrıs’ta Yaşlıların Anıları, 1992. KTMA. TK.061.1951.

Sir William Denis Battershill tarafından açıklanır. O döneme kadar Kıbrıs'ta askerlik bağlamında herhangi bir mecburiyetin olmamasına paralel olarak Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar böyle bir durumla ilk defa karşılaşır. İlk aşamada Mısır'daki İngiliz birliklerinde görev yapmak üzere 500 Kıbrıslı askerin gönüllü olarak göreve çağırılacağı açıklanır. Kıbrıs'taki Asker Alma Dairesi tarafından verilen ilanlarla askere alınacaklarda aranan vasıflar belirtilir;²²

“Gönüllü Asker Olacaklar için Mühim Malumat

Aşağıdaki malumat umumun malumu olmak üzere istihbarat dairesi tarafından veriliyor: Majeste Kral Ordusu'nun R.A.S.C., Kıbrıs Kolu

1. Her kazadan yazılacak olan gönüllü miktarı o kazanın nüfusu nispetine göre olacaktır.
2. Eğer bir kaza kendine düşen adedi dolduramayacak olursa, bu hisse ve adet başka bir yer tarafından telafi edilecektir.
3. Muvakkat boşluk adedi ve hissesi; Lefkoşa 160, Girne 32, Mağusa 100, Larnaka 63, Leymosun 80, Baf 65
4. R.A.S.C.'ye kaydolunan adamların teknik ve talime ihtiyaçları olduğundan bir defada ancak muayyen adet yeni asker kaydedilecektir. Bu adet her üç haftada bir olmak üzere 50-100 gönüllüdür.
5. İlk yazılmaların iki veya üç hafta zarfında olmaları muhtemeldir. Kaydolunmuş bulunanlar kayıt müddetlerinden takriben 10 gün sonra Mısır'daki R.A.S.C. Kıbrıs Kolu'na birleşmek için hareket edeceklerdir.
6. Mısır'a hareket edecek olanların hareket etmeden evvel aşılınması, elbise verilmesi, teçhiz edilmesi için Lefkoşa Gönüllü Askeri Karargâhı karşısında muvakkat bir kamp kuruluyor.
7. Lefkoşa'dan hariç şehirlerde bulunan kaydolunmuş gönüllüleri Lefkoşa'ya nakil için ücret alınmayacaktır.

İşaret:- Gönüllü kaydı muamelesi yapılmıncaya kadar aradan biraz zaman geçeceğinden, bu gibi gönüllülerin nereye müracaat edecekleri matbuat veya posta ile bildirilinceye kadar normal vazifelerine devam etmeleri lazımdır.

²² Vakıt, 26 Nisan 1939.

Kıbrıs'tan Yunanistan'a Gönderilen Katırcılar

Kıbrıs'ta askeri tedbir alma telaşına düşen İngiliz idaresi gönüllü asker almaya başlayacağını açıklar. Kıbrıslı Türkler ve Rumlardan gönüllü olarak asker kaydetmeyi amaçlayan İngiliz idaresinin karşısına bu aşamada başpiskoposluk seçimi konusunda İngiltere ile problem yaşayan kilisenin olumsuz tavrı çıkar. İlk günlerde İngiliz Kızılhaç teşkilatı için başlatılan para yardımı konusundaki faaliyetlere karşı çıkan ve kiliselerde “büyük devletlerin her zaman kendi çıkarları için savaştıklarını” belirten vaazlar veren kilise yetkilileri böylece köprüleri yaktıklarını da ortaya koyarlar.²³ İngiltere'nin uğraşmak zorunda kaldığı bir başka problem ise kilisenin propagandası yanında Almanya'nın da yoğun propagandasını yapan ve Almanya ile sıkı ilişkiler içerisinde olan Rum tüccarlar ile Almanya'da eğitim görmüş olan meslek sahipleridir. Savaşın Kıbrıs'ı da içine alacak kadar yayılacağını, ayrıca Yunanistan'ın Almanya tarafından işgal edileceğini tahmin edemeyen ve özellikle Almanya ile ticari ilişkilerinin bozulmasından endişelenen Kıbrıslı Rum tüccarlar ile Enosis taraftarı Rumların askere yazılmalarına sıcak bakmayan kilise de İngiltere'ye destek vermeye ve Yunanistan'ın kurtarılması için gayret sarf etmeye başlarlar. Yunanistan'a giderek Yunanların yanında savaşmak isteyen Kıbrıslı Rumlar konsolosluklara akın etmeye başlar. Ortaya çıkan bu yeni durumu kilisenin “siyasal fırsatçılığı” olarak nitelendiren Kıbrıs Valisi ise fırsatçılık konusunda kendisi de geri kalmaz ve İngiliz idaresi boyunca adada devam eden ve çok sıkı bir şekilde uygulanan Bayrak Kanununu değiştirerek Türk ve Yunan bayraklarının da serbestçe asılmasına müsaade eder. Öte yandan İtalya'nın Yunanistan'ı işgal etmesiyle beraber Kıbrıs'ta durum biraz daha karışır. Durumu protesto etmek için adanın dört bir tarafında Türklerin de olumlu buldukları Rum gösterileri yapılır.²⁴ Kıbrıs Başpiskoposluğuna vekâleten bakmakta olan Baf Metropolitisi Leondios, daha sonraki dönemde özellikle AKEL üyesi Kıbrıslı Rum komünistlerin askere yazılmaları konusunda öncü olacaktır.16 Haziran 1943 günü bu şekilde askere yazılan toplam 800 AKEL üyesiyle birlikte partinin 11 yöneticisi de farklı cephelerde görev yapmak üzere ada dışına gönderilirler.²⁵ Ancak söz konusu bu AKEL üyesi Kıbrıslı Rumların görev yaptıkları bölgelerde askeri emirlerden ziyade parti talimatlarına uygun davranışlar içine girmeleri, askerler arasında komünist propaganda yapmaları ve huzursuzluk çıkarmaları rahatsızlık yaratır. Askere alımların başlamasıyla beraber, daha önce Rum tüccarlar ve Almanya'da eğitim görmüş kimseler vasıtasıyla yapılan Alman propagandasının da önüne geçilmiş olur. Alman Radyosu tarafından özellikle Rumca yapılan yayınlarda Kıbrıslı Rumların Enosis hedeflerine yönelik yardım sözü verilmekte ve savaşın bitmesi ve Alman işgal kuvvetlerinin zaferi sonrasında Kıbrıslı Rumların hedeflerine kolaylıkla erişebilecekleri belirtilmektedir.

²³ Şükrü S. Gürel, Kıbrıs Tarihi II, Kaynak Yay., Ekim 1985, İstanbul, s.10.

²⁴ Murad Hüsnü Özad, Baf ve Mücadele Yılları, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşa, Temmuz 2002,s.31.

²⁵ Cyprus Veterans Association World War II, 50th. Anniversary of the Antifascist Victory 1945-1995;Participation and Contribution of Cyprus in The Second World War, Nicosia, 1995, s.28.

Bu aşamada ortaya çıkan strateji ise sıkıntılı bir dönem geçirmekte olan İngiltere'ye yapılacak yardımların bu ülke tarafından savaş sonrasında unutulmayacağı ve Enosis hedefine yönelik olarak Kıbrıslı Rumlara istediklerinin verileceği yönündedir. Bu stratejiye uygun olarak pek çok Kıbrıslı Rum da vakit kaybetmeden asker yazılmaya ve İngiliz ordusu saflarına katılmaya başlar. İngilizler ise Almanların propaganda faaliyetlerini susturabilmek ve etkisizleştirebilmek amacıyla giriştikleri karşı propaganda faaliyetlerinde Kıbrıslı Rumlara Enosis konusunda açık kapı bırakırlar ve İngiltere için girişilecek bir savaşın bağımsız Yunanistan ve Kıbrıs için olacağını ön plana çıkartırlar. Öte yandan 21 Mart 1941 tarihinde Yunanistan Başbakanı Aleksandr Korizis, Atina'da İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden'in de bulunduğu savaşla ilgili bir toplantıda "Kuzey Epir'i, Oniki Adaları, Makedonya ve Kıbrıs'ı içine alan büyük bir Yunanistan hayal etmekteyim."²⁶ deyince Sir Eden'den "Böyle hassas ve karışık bir konuda müzakere yapmaya yetkili değilim." cevabını alır. Bir teoriye göre Kıbrıslı Türklerin İngiliz ordusuna kaydolmalarında da bu stratejinin etkisi bulunmaktadır. Kıbrıslı Rumların İngiliz idaresine 'Savaş döneminde İngiliz ordusunda biz savaştık ve size biz yardım ettik. Kıbrıslı Türklerin bu savaşta herhangi bir fonksiyonları ve destekleri söz konusu değildir. O halde şimdi de siz bize yardım etmelisiniz.' diyeceğinden ve adayı Yunanistan'a ilhak edeceğinden endişe eden Kıbrıslı Türkler de böylece kendilerini savaşın içinde bulurlar.²⁷ Kıbrıslı Rumlarda adanın Yunanistan'a ilhakı konusunda yeni bir umut olarak değerlendirilen bu durumun aksine Kıbrıslı Türkler, savaşın doğal sonucu işsizlik ve ekonomik sıkıntılar yanında herhangi bir beklenti içerisinde olmadan; ancak İngiltere'ye olan sadakatlerini göstermek amacıyla katılırlar ve adanın geleceği konusunda söz sahibi olması gereken bir güç olduklarını da ortaya koyarlar.²⁸ Bir iddiaya göre ise bu dönemde AKEL işçi örgütünün yavaş yavaş kendisini göstermesiyle beraber bu örgüte bağlı Rumlar silah kullanmayı öğrenmek ve daha sonra da Rusya'ya yardım etmek için askere yazılmaktadırlar.²⁹

Askere Alımların Başlatılması

Kıbrıs'ta askere alınma konusu İngiltere'nin savaşa girmesinin ardından Vali Denis Battershill tarafından açıklanır. O döneme kadar Kıbrıs'ta askerlik bağlamında herhangi bir mecburiyetin olmamasına paralel olarak Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar böyle bir durumla ilk defa karşılaşır. İlk aşamada Mısır'daki İngiliz birliklerinde görev yapmak üzere 500 Kıbrıslı askerin gönüllü olarak göreve çağırılacağı açıklanır ve Asker Alma Dairesi tarafından verilen ilanlarla askere

²⁶ Sir George Hill, The History of Cyprus, Cambridge University Press, Cilt IV, 1940, s.560.

²⁷ Murad Hüsnü Özad, Baf ve Mücadele Yılları, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşa, Temmuz 2002,s.31.

²⁸ Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

²⁹ Hüseyin Özdemir, Kıbrıs'ta 60 Yıl, Volkan Yay., Şubat 1997, İzmir, s.45.

alınacaklarda aranan vasıflar belirtilir.³⁰ O güne kadar ada sathında askerlik konusunda hiçbir kısıtlama ve mecburiyet getirmeyen İngiltere yaptığı duyurularla askere alınacaklarda aranan vasıfları ve hangi şartlarda askere alınacaklarını da ada halkına duyurur.³¹ Her ne kadar zorlama olmadığı ifade edilse de, gönüllü askere yazılma faaliyetlerinin perde arkasında o dönemde Kıbrıs'ta yaşanan işsizlik ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk söz konusudur. Bu kadar sıkıntılı günlerin yaşandığı, İkinci Dünya Savaşı'nın bu gergin döneminde İngiltere'nin Kıbrıs'ta iyi bir maaş, yiyecek, giyecek, doktor garantisi vererek böyle bir kampanya başlatması sonucunda yüzlerce genç askere yazılabilmek için ilgili büroların önlerinde uzun kuyruklar oluşturmaya başlarlar.³² Öte yandan Kıbrıs'ta beklemedikleri bir taleple karşılaşan İngiltere hükümeti askere alma faaliyetlerini mümkün olduğunca sıkı bir kontrol ve denetleme mekanizması içerisinde ve kılı kırk yarmak suretiyle yapmaya başlarlar.³³ Aynı günlerde yeni Kıbrıs Valisi Sir William D. Battershill de göreve başlayacaktır ve Kıbrıslılar savaş döneminde ondan çok şey beklemektedirler.³⁴ Kıbrıs Valisi Battershill'in adaya gelmesi dolayısıyla özellikle Lefkoşa'da bir hareketlilik yaşanmaya başlanır ve halk yeni valiyi görebilmek ümidiyle meydanlarda toplanır.³⁵ Kıbrıs'a gelir gelmez Meşveret Meclisi üyeleriyle 4 Eylül 1939 günü bir toplantı yapan yeni Kıbrıs Valisi son dönemde yaşanan olaylar ve savaşla ilgili açıklamalarda bulunur;³⁶

“Neticeden eminim fakat ondan evvel önümüzde müthiş bir mücadele vardır. Kıbrıs, Büyük Britanya ve İmparatorluk kadar harpte rolünü yapmalıdır ve biz Kıbrıs'ta imparatorluğun diğer kısımlarından geri kalmayarak kendimizi mücadele için tertibatlandırmalıyız. Eminim ki Kıbrıs halkı kati bir zafer elde etmeden evvel husule gelebilen meşakkat ve zorlukları paylaşmaya arzukeş ve hazır bulunuyorlar. Vaktimiz lüzumsuz nedamet zamanı değil, iş, metanet, soğukkanlılık, tahammül ve feragat zamanıdır. Önümüzdeki günlerin kolay olacağına ne kendimizi ve ne de Kıbrıs halkını aldatmamaya çalışmalıyız. Müşküllerle karşılaşmış ve sulh zamanındaki normal vaziyete birçok hususlarda aykırı şartlar altında bulunmamız zaruridir. Fakat bu adada hepimizin ne olursa olsun müşterek neticeye doğru son gayretimizi sarf etmeye istekli ve hazır olduğumuz itikadındayım. Sayın azalar, önümüzdeki müşkül günlerde sizin ve Kıbrıs halkının müzaheretine itimatla intizar etmekteyim. Kati neticeden

³⁰ Vakit, 26 Nisan 1939.

³¹ Söz, 9 Eylül 1939.

³² Kıbrıs'taki ilk yeraltı mücadele örgütlerinden Volkan'ın kurucularından birisi olan Kemal Mişon ile 12 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'daki evinde yapılan görüşme.

³³ İngiliz ordusunda katırcı olarak görev yapan Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

³⁴ Kıbrıs Postası, 11 Ağustos 1939.

³⁵ Kıbrıs Postası, 11 Ağustos 1939.

³⁶ Vakit, 8 Eylül 1939.

tamamıyla eminim. Zafer Britanya İmparatorluğu'nun ve müttefiklerimizin olacaktır. Bu mesut gün geldiği zaman elbette harp günlerine iftiharla bakarak mücadele müddetince Kıbrıslıların Majeste Kral'a ve imparatorluğa olan sadakatının şüphe götürmediğini ve ada halkının vazifelerini mertçe, şüpheden arî olarak yaptığını söyleyeceğim.”

Yayımlanan bir başka ilanla da askere alınanların borçlarından İngiltere hükümetinin sorumlu tutulamayacağı üçüncü şahıslara duyurulur.³⁷ Sıkıntı, yokluk ve sefalet çekmeye başlayan Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, İngiliz hükümetinin cazip iş önerisi ve devamlı iş garantisiyle askere yazılmaya böylece devam ederler,³⁸

“...İşsizlik ortalıkta kol gezmeye başlamıştı. Maden şirketi de çoğumuzu kapı dışarı etmişti. Vapurlar artık maden almaya gelmiyordu, ya da çok seyrek geliyordu. İşsizlerle kaynıyordu ortalık. İngiliz savaşa girmişti. Majestelerinin hükümeti 1940 ilkbaharına doğru harıl harıl asker yazmaya başlamıştı. Askere yazılacak adam bulabilmek için, herhalde biraz da bilinçli olarak yaratılıyordu işsizlik. İşsizlikten, yokluktan, karaborsadan bezip usanan “Ya geberip giderim, ya da üç beş kuruş yapar dönerim.” diyerek askere akmaya başlamıştı. Askerde para iyiydi. Artık olmayan sivil işlerde ödenenden iki üç kat fazla para veriyorlardı. Bir sürü ayrıcalığı da cabasıydı. Asker kuyrukları uzadıkça uzuyordu Lefkoşa'daki Sarayönü'nde...”

Her ne kadar zorlama olmadığı ifade edilse de, gönüllü askere yazılma faaliyetlerinin perde arkasında o dönemde Kıbrıs'ta yaşanan işsizlik ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluk söz konusudur. Bu kadar sıkıntılı günlerin yaşandığı, İkinci Dünya Savaşı'nın bu gergin döneminde İngiltere'nin Kıbrıs'ta iyi bir maaş, yiyecek, giyecek, doktor garantisi vererek böyle bir kampanya başlatması sonucunda yüzlerce genç askere yazılabilmek için ilgili büroların önlerinde uzun kuyruklar oluşturmaya başlarlar;³⁹

“Yıl 1941. O zaman Kıbrıs tabii İngiliz müstemlekesi ve ararlar Kıbrıs'tan asker yazsınlar diye. Ben de asker yazılmak istedim. Annem çok karşı çıktı, çabaladı durdu asker yazılmayayım diye ama ben yine de asker yazıldım.”

Bir kısım Kıbrıslı Türkleri ise ekonomik sıkıntılar ve Alman işgali korkusu yanında daha sonraki dönemde ortaya çıkabilecek Rum baskılarına karşı koyabilmek için askere yazılmaya başlar. İngiltere için savaşa biz gittik. Kıbrıs adası bizimdir.” şeklindeki propagandaya karşı koyabilmek için az da olsa bazı Türkler bu askeri

³⁷ Söz, 14 Eylül 1939.

³⁸ Bilal Halil Denizal'dan aktaran Fikret Demirağ, A.g.e., s.11.

³⁹ Kıbrıs'taki ilk yeraltı mücadele örgütlerinden Volkan'ın kurucularından birisi olan merhum Kemal Mişon ile 12 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'daki evinde yapılan görüşme.

birliklerde görev yapmaya başlar. O güne kadar tamamen bekârlardan oluşan ilk R.A.S.C. bölükleri henüz Kıbrıs adasından ayrılmaya başlamadan önce bu kez de İngilizler 18 Eylül 1939 tarihli resmi bir ilanla evli olan Kıbrıslılardan asker alımına başladıklarını duyururlar;⁴⁰

“Lüzum görüldükçe asker kaydedilecek.

RASC için asker kaydına başlanması münasebetiyle Müstemlekat Nezareti'nden alınan bir haberde, icap eden fiziki evsafı ve malûmatı haiz olanlar kâfi görüldüğü takdirde şimdilik miktarı 500 olarak kararlaştırılan Kıbrıs Bölüğü'ne daha fazla asker lazım olduğu zaman, asker kaydı da artırılabilecektir...”

Söz konusu bu evli askerler de eşlerine ve 14 yaşına kadar olan çocuklarına maaşlarından belli bir kısmını ayırabileceklerdir. Bu arada evli gönüllülerin eşlerine ve 14 yaşına kadar olan çocuklarına da yardım maksadıyla maaş verilecektir. Buna göre 20 yaşında veya daha fazla olan ve evli bulunan gönüllülerin ailelerine normal şartlarda ve her hafta peşin olarak ödeme yapılacaktır. Sadece karısı bulunan çocuksuz evli gönüllülerin eşlerine haftada 8,5 şilin, karısı ve bir çocuğu olanlara 11 şilin, karısı ve iki çocuğu olanlara 12,5 şilin verilecektir. Daha fazla çocuğu olanlara ise 12,5 şilinden sonra her çocuk için 1 şilin ilave edilecektir.⁴¹ Bu arada Kıbrıs Valisi Sir Battershill, Kıbrıs'ta gördüğü manzaradan o kadar etkilenmiş ve mutludur ki Müstemlekeler Nezareti'ne bir telgraf göndererek Kıbrıslıların sadakatlerini över.⁴² Asker yazma işlemleri devam etmesine rağmen İngiliz idarecilerin bu konuda fazla hazırlıklı olmamaları ve gönüllü Kıbrıslı gençleri eğitime alacakları kampların henüz hazırlanmaması nedeniyle askere yazılanlar hemen kamplara götürülmezler ve yetkililer yaptıkları duyurularla bu kişilerin daha önceki işlerine devam etmelerini bildirir;⁴³

“...Hâlihazırda aşağıdaki evsafa malik olanlar, asker kaydolacaklardır; İngiliz tebaası olduklarını ispat edenler, kötü sabıkası olmayanlar, hizmete elverişli olanlar, 18 – 30 yaş arasında olanlar, 5 ayak 5 inç veyahut daha uzun olanlar, ağırlıkları 112 libra veya daha fazla olanlar, göğüsleri 33 inç olanlar, iyi veya orta derecede tahsili olanlar. Bekârlar ve evli olanlar kabul edilmekte iseler de otomobil sürenler tercih edilmektedir. Orduya iştirak etmek isteyenlerin komiser dairelerinden (R) formasını alarak doldurduktan sonra tekrar komiserliğe iade etmeleri lazımdır.

⁴⁰ Söz, 21 Eylül 1939.

⁴¹ Vakıf, 20 Eylül 1939

⁴² Vakıf, 24 Eylül 1939

⁴³ Kıbrıs Postası, 27 Eylül 1939.

Bütün bu duyurulara rağmen İngiliz idaresinin ilk etapta aradığı vasıflara sahip askeri gönüllü sayısı istenilen düzeye çıkmayınca olup bitenler hakkında kamuoyunu bilgilendirmek ve askere yazılmanın ne kadar kolay ve basit bir işlem olduğunu gösterebilmek için de yeni kampanyalara girişilir.⁴⁴ Yapılan bu açıklamanın hemen ardından Asker Alma Dairesi sorumlusu Binbaşı Davidson-Houston imzasıyla yapılan bir başka duyuruyla da sadece Lefkoşa’da oturanların askere yazılmak için aldıkları kayıt formlarını (R formlarını) askeri karargâha teslim etmeleri istenir.⁴⁵ Hayvanlarla nakliyat bölümünde İngiliz ordusunun geri cephelerinde katırlarla lojistik malzemeyi taşıyacak olan Kıbrıslı katırcılar İkinci Dünya Savaşı’nın ve içinde bulunulan “fevkalade halin devamı müddetince” dünyanın herhangi bir yerinde hizmet edeceklerdir. Kıbrıs Katırcılarına” kaydedilmiş olan ve umumi hizmet görmek üzere göreve başlayan katırcılar farklı bir yerdeki herhangi bir birlikte de görev almaya hazır olacaktır. Savaşın sona ermesi halinde göreve devam etmek isteyenlere uygun bir ücret teklif edilecek, göreve devam etmek istemeyenler ise derhal terhis edileceklerdir. Terhis edilecek olanların masrafsız olarak Kıbrıs adasına dönüşlerini de İngiliz idaresi karşılayacaktır.⁴⁶

Kıbrıs Alayı’nın Oluşturulması Yönündeki Faaliyetler

Öte yandan savaşın hiç de İngiltere’nin istediği şekilde gitmemesi ve daha çok askere ihtiyaç duyulması üzerine İngiliz hükümeti de yine aynı şekilde Kıbrıs adasında gönüllü asker yazımına hız vermeye başlar. Konuyla ilgili olarak canla başla uğraşanlar arasında Kıbrıs Genel Valisi ve Başkomutan Sir W.D. Battershill de bulunmaktadır. Genel Vali asker yazımıyla ilgili olarak gazetelere de açık ilanlar verdirmeye başlar.⁴⁷ İşsizlikten kıvranan ve savaşın kötü yüzünü derinden yaşayan Kıbrıslı Türkler de Kral’ın bu isteğini yerine getirmekte gecikmezler ve kayıt büroları önünde yeniden uzun kuyruklar oluşturmaya başlarlar.⁴⁸ İngiltere hükümetinin Kıbrıs’ta Kıbrıslılardan oluşan müstakil bir birlik kurma düşüncesi Rumlar tarafından da olumlu karşılanır.⁴⁹

“Denizaşırı cephelerde hizmet görmek üzere Kıbrıslılardan mürekkep askeri bir alay teşkil edileceği hakkında verilen karar Büyük Britanya hükümetinin Kıbrıs halkının sadakat ve mutavaatından emin bulunduğuna şahadet etmektedir. Bu alay istikbalde İngiliz İmparatorluğu ordusu yanında mevki alacak ve aynı haklara malik olarak şerefli vazifesini ifa edecektir. Kıbrıs halkı ilk defa olarak İngiliz milleti ile müsavi haklara malik bir

⁴⁴ Vakit, 4 Birinci Teşrin 1939.

⁴⁵ Vakit, 8 Birinci teşrin 1939.

⁴⁶ Vakit, 24 İkinci teşrin 1939.

⁴⁷ Söz, 17 Şubat 1940.

⁴⁸ A.g.g., 17 Şubat 1940.

⁴⁹ Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs’ta, Lefkoşa, 1996, s.104.

dereceye getirilmekte ve bunun Kıbrıs halkının gösterdiği içtimai kabiliyet ve seviye muktezasından olduğu müşahede edilmektedir...

Bununla beraber Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların İngiltere'den bazı talepleri de söz konusu olmaktadır;⁵⁰

“...Halkın başlıca dileklerinden birisi, belediye işlerinde kendi reyini kullanarak mümessiller tayin etmek olduğunu temin ederiz... İtiraf ederiz ki halkın bu dileklerinin yerine getirilmesine engel olabilecek mantıklı hiçbir mesele yoktur.”

Katırcılara Kıbrıs'ta görev yaptıkları dönemde verilecek haftalık ücret daha sonra gönderilecekleri Fransa cephesinde alacakları ücrete göre daha düşüktür. Ayrıca evli asker, onbaşı ve çavuşların maaşları çocuk sayısına göre değişmektedir. Söz konusu bu askerler cepheye gitmeleri halinde geride bıraktıkları yakınlarına belli miktarda para tahsisi de yaptırabileceklerdir.⁵¹ Aynı konuyla ilgili olarak bir yazı kaleme alan The Times ise 15 Nisan 1940 tarihli sayısında Kıbrıslıların askere yazılmalarına büyük bir yer verir.⁵² Söz konusu Hayvanlarla Nakliyat Bölükleri Katırcılar Birliği'nde görev yapacak bu askerlerin 14 yaşından küçük yukarıdaki miktarların dışındaki her fazla çocuğu için ayrıca her hafta 1 şilin daha verilecektir. Daha önce okuryazarlık şartını ortaya koyan ve askerlerin otomobil kullanacağını belirten İngiliz idaresi Katırcılar Birliği'nde görev yapacak askerler için bu şartı aramayacağını duyurur. Katırcılar Birliği'nde görev yapacak askerlerin İngiliz tebaasında olmaları, cinayet gibi ağır suçlar işlememiş olmaları, dünyanın herhangi bir yerinde kendisine verilecek görevi yapma konusunda bedeni zafiyeti bulunmaması, 20–30 yaş arasında olması, 40 okka veya daha fazla olması, boyunun 5 ayak 2 inç veya daha fazla olması, göğüs ölçülerinin asgari 33 inç olması, bir at veya katırı idare edebilecek yetenek ve güçte bulunması gerekmektedir. Evli, bekâr herkes bu göreve müracaat edebilecektir. İngilizlerin Katırcılar Birliği olarak adlandırdığı bu birliğe daha önce gönüllü olarak askere gitmek üzere müracaat eden ancak sağlık durumu haricinde gerekli şartlara uygun olmadığı için kabul edilmeyenler de müracaat edebilecektir. Bu göreve kabul edilerek “Haşmetli Kral Ordusu'nda hizmetin imtiyazlarından” faydalanacak olanlara iyi maaş ve ödenek, parasız yiyecek, giyecek, mesken ve battaniyeler, parasız olarak her türlü askeri malzeme ve lojistik ihtiyaç, ücretsiz sağlık hizmetleri ve hasta olduğu dönemde kesintisiz maaş verilecektir. Bu konuda tek şart kişinin hastalığa kendi kabahati sonucunda yakalanmamış olmasıdır. Askerlere ayrıca parasız diş tedavisi de yapılacaktır.⁵³ Adadaki İngiliz idaresi çeşitli cephelerde çok farklı ihtiyaçlar için daha fazla asker yazmak zorunda kaldığından bu konuya çok

⁵⁰ Söz, 24 Şubat 1940.

⁵¹ Vakıf, 1 Birinci kanun 1939.

⁵² Haşmet Muzaffer Gürkan, A.g.e., s.105.

⁵³ Vakıf, 1 Birinci kanun 1939.

büyük önem verir ve Kıbrıslıları aydınlatmaya çalışarak iyi maaş ve ücretsiz sağlık hizmeti vermek suretiyle onları askere yazılmaya çalışır. Şüphesiz askere yazılanların en çok rağbet ettikleri husus geride bıraktıkları ailelerine de belli bir miktar ücret verilmesidir.⁵⁴ Öte yandan Kıbrıs Alayında görev yapmak üzere doktorlara da ihtiyaç duyulmaktadır. İngiliz tabası olan, halen doktor olarak görev yapmakta olan, İngilizce bilen ve sağlık durumu bu görevi yapmaya uygun görülenlerin tıbbi bir muayene ve kontrol sonrasında kabul edilenler Lefkoşa'da Sıhhiye Müdürlüğü tarafından Kıbrıs Alayına askeri doktor olarak kabul edileceklerdir.⁵⁵ İngilizlerin düşündüklerinin aksine ada halkının askere yazılmasının başlıca sebebi savaş döneminin ortaya çıkarttığı olumsuz gelişmeler ve gelecek kaygısıdır. Buna rağmen askere yazılma konusunda müracaatlar İngiltere hükümetinin beklediğinin de üzerinde bir taleple karşılanır. Ortaya çıkan tabloyu İngiliz gazeteleri de baş sayfalarına almakta gecikmezler.

Polemidya Eğitim Kampı

Söz konusu Kıbrıslı gönüllülerin yazılmaya başlamalarıyla beraber tamamen Kıbrıslılardan oluşturulan askeri bir birlik ortaya çıkar. Bu birliğin ana unsurları ise motorlu nakliye, hayvanla nakliye ve kazmacı bölükleridir. Kıbrıslı gönüllüleri eğitmek üzere ilk olarak Limasol yakınlarında bulunan Polemidya (Binatlı) köyünde askeri bir kamp teşkil edilir. Kamplarda oluşturulan çinko çatılı barakalarda ve ranzalarda kalan asker adaylarının en büyük sıkıntısı ise sıcak havalar olur. Kampta askerlikle ilgili temel bilgileri almaya çalışan Kıbrıslı Türk ve Rum gençleri ayrıca katırcı, kazmacı olarak görev yapacakları birlikleriyle ilgili işlerde de eğitime tabi tutulurlar. Kampta kısa süreli eğitime tabi tutulan ve kendilerine CY⁵⁶ ile başlayan askeri numara verilen Kıbrıslı gençler yurtdışı görev yerlerine gönderilmek üzere hazır tutulmaya başlanırlar;⁵⁷

“...Bizi önce Limasol'a götürdüler. Orada Türk ve Rum karışık hep askeri eğitimden geçirdiler ve daha sonra da gemilerle Mısır'a götürdüler. Önce Port-Sait'e gittik ve oradan da Hayfa'ya geçtik. Mısır'a gitmeden önce Limasol'da ilk eğitim yaparken yemek için sıraya girmiştik. Bir gün sıra bana geldiğinde bir bakırım koca bir kabın içinde berbat bir şey var yemek diye. Ben bunu yemem diyerek başladık tartışmaya ve ben vurdum

⁵⁴ Vakit, 26 Nisan 1940.

⁵⁵ Bugünlerde adada bulunan herkes asker olabilmek için gönüllü değildir. Sikopetra köyünde öğretmenlik yapmakta olan George Panayotu isimli bir Rum öğretmen köy görev yaptığı köyde İngiliz aleyhtarı bir tutum içerisine girdiği ve “Bütün İngiliz ve Fransız gemileri batırılacak ve İmparatorluk mağlup olacaktır. Çemberlayın İmparatorluğu yıkmak için harbi meydana getirmiştir. Niçin başkaları için ölmeye gidiyorsunuz? İngilizler mağlup olacaktır. ” dediği için mahkemeye çıkartılır ve söz konusu öğretmen aleyhinde ilk şahitliği de köyün muhtarı yapar. Vakit, 28 Haziran 1940 ve 29 Mart 1940.

⁵⁶ CY (Cyprus) -Kıbrıs

⁵⁷ Kıbrıs'ta Volkan'ın kurucularından Kemal Mişon ile 12 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'daki evinde yapılan görüşme.

bir kakma ve devirdim bütün yemek kazanlarını. Sonra kavga kıyamet derken kaçtım oradan. Beni ararlar ki cezalandıracaklar. Daha sonra komutan olan Albay geldi ve 'Kemal Ahmet sen misin?' diye sordu. Meğer makinelerle ilgili bir sıkıntı varmış. Ben makinistim, anlarım bu işlerden dedim ve başladık çalışmaya. Daha sonra 2,5 ay Hayfa'da kaldık ve Yunanistan'a gitmek için yola çıktık..."

Yunanistan'da bulunan İngiliz birliklerinde görev yapmak üzere görevlendirilen katırcı ve kazmacı Kıbrıslı Türklerin ve Rumların gittikleri ilk yerler Hayfa ve İskenderiye sonrasında Yunanistan'ın Pire kenti olur. Buradan Atina, Larissa, Selanik gibi farklı bölgelere dağıtılan kazmacı ve katırcı Kıbrıslılar belki de savaşın dehşetini ilk defa Yunanistan'da gerçek manada hissetmeye başlamışlardır. Önce İtalyanların saldırısına ve işgaline uğrayan Yunanistan bütün gücünü bu işgali durdurmaya sevk ederken asıl tehlike daha sonra Hitler'in işgal kuvvetlerinden gelecektir.⁵⁸ Yanmış, yıkılmış, perişan bir Yunanistan'la karşılaşan Kıbrıslı Türklerin ve Rumların moralleri bozulmakla beraber ilginç olan nokta bazı katırcı ve kazmacıların savaş sonrasında da Yunanistan'da kalarak Yunan iç savaşı sırasında gerillalarla beraber mücadele etmeleridir. Kıbrıslı gönüllülerin gönderilecekleri ikinci cephe ise Fransa olacaktır. Kıbrıslı katırcılar daha sonra Kuzey Afrika'da Libya ve Mısır, Ortadoğu'da ise Suriye, Lübnan ve Filistin bölgelerine gideceklerdir. Bu arada oluşturulan Kıbrıs Alayı'na alınmak üzere ehliyetli sanatkârlara da ihtiyaç bulunmaktadır.⁵⁹ İngiliz idaresi bu konuyla ilgili olarak isteklilerin 26 Haziran 1940 tarihine kadar müracaat etmeleri gerektiğini belirtirler. Alınacak olan sanatkârlar ise elektrikçiler, değişik makine tamircileri, motor makinistleri, motor tamircileri, bir tomayı veyahut bir demirhanenin makinesini işletebilecek tornacılar, demirciler ve bakırcılardır. Kıbrıs'ta buldukları zaman ortalama 2-3,5 lira civarında ücret alacak olan bu kimseler yurtdışına çıktıklarında ise 5 liraya yakın maaş alabileceklerdir. İlk ehliyet sınavını geçenler buna göre maaş alacaklardır. Tecrübe devresini tamamlayan askerlere buna uygun olarak maaş artışı verilecektir. İngilizler ayrıca yaptıkları duyurularla müsabıkların sağlık raporunu alıncaya ve yapılacak sanat ehliyet sınavını geçinceye kadar aletlerini satmamalılar ve işlerini bırakmamalıydılar. Bu konuyla ilgili müracaatlar Kıbrıs Ahzı Asker Dairesi, 1, Shakespeare Sokağı-Lefkoşa adresine yapılacaktır.⁶⁰ Öte yandan Kıbrıs'ta beklemedikleri bir taleple karşılaşan İngiltere hükümeti askere alma faaliyetlerini mümkün olduğunca sıkı bir kontrol ve denetleme mekanizması içerisinde ve kılı kırk yarmak suretiyle yapmaya başlarlar;⁶¹

⁵⁸ Ulvi Keser, İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'a Yardım Faaliyetleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Ankara Üniversitesi, Sayı 25-26'dan Ayrı Basım, Mayıs-Kasım 2000. Aynı konuyla ilgili bir başka çalışma, araştırmacı tarafından Genelkurmay 9. Askeri Tarih Sempozyumu'nda (İstanbul-Nisan 2003) sunulmuştur. Bu konuyla ilgili bir araştırma ise kitap olarak yayım aşamasındadır.

⁵⁹ Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁶⁰ Vakıf, 14 Haziran 1940.

⁶¹ İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusunda katırcı olarak görev yapan Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

15 Ağustos 1922 Lefkoşa doğumluyum... Asker yazılmak için de elimden geleni yapıyordum ama maalesef yaşımız küçük ve boyumuz da kısa. Bizim rahmetlik ihtiyar babamı ve Lefkoşa'daki arkadaşı Yoğurtçu İsmail'i alıp muhtarın dükkânına götürüp parmak basmak suretiyle yaşımı 1 yaş yükselterek 17'den 18'e çıktım ve yaş kâğıdı aldım. Ancak yine de askere almadılar beni ve orada Çokolet çavuş diye bilinen kişi beni "Burası okul mudur bree?" diyerek kovaladı.⁶² Ben tabii vazgeçmiş değilim. Bir gün benim iki misli boyumda bir İngiliz çavuşu gördüm ve İngiliz yanında çalıştığım için birkaç kelime İngilizce biliyorum. Hemen yanına gidip 'Me, I want soldier. This çavuş, you boy, go go.' dedim. Derdimi anladı hemen. Beni hemen Woosley Barracks'e götürdüler. Muayeneden sonra Kur'an'a el bastırıp Türk tercümanların yardımıyla yemin ettirdiler. Kraliyet ailesine, savaşağıma dair yemin ettirdiler. Yeminden sonra bana 'Şu andan itibaren askersin. Kaçamaklık edemezsin. Yaptığın takdirde nerede olursa olsun yakalanırsın ve cezan büyük olur...' dediler. Saçlarımızı kestiler ve pazartesi gününe kadar izin verdiler. Zaten saçlarımızın kesildiğini görenler asker olduğumuzu hemen anlardı."

Kıbrıslı Katırcıların Ada Dışına Gönderilmeleri

Kıbrıslı askerlerden oluşan Kıbrıs Bölüğü adada son derece kısa süreli bir askeri eğitimden geçirildikten sonra 13 Ekim 1939 Cuma günü öğleden sonra Lefkoşa'daki karargâhlarından alınarak kamyonlarla Larnaka'ya getirilir⁶³ ve İngiliz savaş gemileri vasıtasıyla aynı gün ada dışındaki ilk görev yerlerine götürülmeye başlanırlar.⁶⁴ Kıbrıslı gençlerin adayı terk etmelerinden hemen üç gün sonra gazeteler ilanlar vererek asker alımlarının nerelerde ve hangi tarihlerde yapılacağını açıklayan İngiliz yetkililer böylece asker alımlarına ara vermeden devam ederler.⁶⁵ Aynı günlerde İngiltere Kızılhaç Cemiyeti'ne yardım eden Lefkoşa halkının listesi de Lefkoşa Komiseri tarafından yayımlanır.⁶⁶ Ayrıca Lefkoşa Amatörler Tiyatro Kurumu tarafından 9 ve 10 Şubat 1940 tarihlerinde İngiliz ordusuna gönüllü olarak yazılanlar menfaatine bir müsamere tertip edilir ve yapılan duyurularla söz konusu etkinliklere katılımın azami seviyede olması istenir.⁶⁷ Adada askerlere yönelik olarak girişilen bir

⁶² Özellikle sıkıcı Kıbrıs adasından çıkarak Avrupa'da, Afrika'da ve dünyanın farklı noktalarında macera yaşamak isteyen Kıbrıslı gençler, Ali Tilki'nin de yaptığı üzere bir şekilde yaşlarını büyütme suretiyle askere yazılmanın yollarını ararlar.18-42 arası yaş sınırı olması nedeniyle bu yola baş vuranların sayısı hiç de az değildir.

⁶³ Vakıt, 15 Birinci teşrin 1939.

⁶⁴ Söz, 17 Birinci teşrin 1939.

⁶⁵ Vakıt, 15 Birinci teşrin 1939.

⁶⁶ A.g.g., 18 Birinci teşrin 1939.

⁶⁷ Vakıt, 26 İkinci kanun 1940.

başka yardım kampanyası ise Cyprus Post gazetesinin Kıbrıs için bir savaş uçağı alınması yönündeki teklifi üzerine başlatılan yardım kampanyasıdır. Bu yardım ilanının yapılmasından hemen sonra yalnızca bir hafta içerisinde yaklaşık 1000 İngiliz Lirası yardım toplanır.⁶⁸ Bu askerlerle ilgili işlemlerin devam ettiği dönemde Kıbrıs'tan İngiliz ordusunda görev yapmak üzere eğitilen ikinci grup gönüllü birliği de Lefkoşa'da Polis Bandoosu'nun çaldığı marşlar eşliğinde trene kadar uğurlanır. Larnaka'da gemilere bindirilen askerler kalabalık bir halk topluluğunun coşkulu tezahüratları altında Mısır'a doğru yola çıkarlar.⁶⁹ Kıbrıs birliğinin Mısır'a hareket edecek üçüncü grubu ise 150 askerden oluşmaktadır. Hazırlanan 150 kişilik bu birlik de 24 Kasım 1939 günü öğleden sonra gerekli bütün hazırlıklarını tamamlayarak yine bando eşliğinde trenle Lefkoşa'dan ayrılarak Larnaka'ya gelir ve buradan da görev yapacağı yere gönderilmek üzere ilk etapta Mısır'a sevk edilir.⁷⁰ İlk Kıbrıs askeri birliğinin Mısır'a hareket etmesinden sonra asker aileleriyle askerler arasındaki iletişimi sağlamak ve askerler ve asker ailelerine yönelik moral faaliyetlerine girişmek üzere bir takım çalışmalar da yapılır. Bu faaliyetlerde başı çeken ise Kıbrıs Genel Valisi Sir Battershill'in eşi ile Bayan A. H. S. Paul'dur."Christmas 1939" adı verilen bir yardım çalışmasıyla ilgili olarak ilk etapta 15 Kasım 1939 tarihinden itibaren Lefkoşa'da bulunan Evkaf binasında her gün sabah 10.00–12.00 saatleri arasında Mısır'da görev yapmakta olan Kıbrıslı askerlere gönderilmek üzere sigara, çorap gibi küçük hediyelerin kabul edileceği bir depo açılır. Kıbrıs Askerlerine Yardım Komitesi adı altında çalışmaya başlayan organizasyon o dönemde Mısır'da bulunan ve henüz Avrupa'daki farklı cephelelere gönderilmemiş olan Kıbrıslı askerlere yardım ve hediye gönderilmesi çalışmalarına devam eder.⁷¹ Yardım faaliyetlerinin yapılabilmesi ve Kıbrıslıların açılan yardım ve hediye kampanyalarına daha aktif olarak katılımını sağlayabilmek için çeşitli organizasyonlar düzenlenir ve bunları halka duyurabilmek için de gazete ilanlarına müracaat edilir.⁷²

Vatan Hasreti ve Cephede Hayatını Kaybeden Kıbrıslılar

Öte yandan ilk defa ada dışına çıkmak ve farklı bir bayrağın altında cepheye sürülmek memleket hasretiyle birleşince duygusal anların yaşanması da kaçınılmaz olur ve askerler kâğıda kaleme sarılıp şiirler, acıklı hikâyeler ve mektuplar yazmaya başlarlar;⁷³

⁶⁸ Vakıf, 21 Haziran 1940 ve 26 Temmuz 1940.

⁶⁹ Vakıf, 10 İkinci teşrin 1939.

⁷⁰ Vakıf, 24 İkinci teşrin 1939.

⁷¹ Vakıf, 29 Mart 1940.

⁷² Vakıf, 26 İkinci kanun 1940.

⁷³ Söz, 1 Haziran 1940.

“Cenge Giderken Bir Askerin Destanı

Ben Kıbrıslıyım, vatanım yeşil ada
Çıkmadım asla bir yere ben ondan maada
Bugün 16 Nisan 1940, günlerden Salı
Atalardan dinledim çok vakit bu masalı
Askeri koğuşumuz bir gecelik Lefkoşa
Çarşamba gün vasıl oldum askerlerin koğuşa
Haber aldım ailemden gelmişler koşa koşa
Fakat heyhat uçurdular benzeterek bir kuşa
Talihimiz böyleymiş görelim Majino’yu
İçelim harp şerbetini Fransa’daki suyu
Hitler’in bugünlerde fenalaşmıştır huyu
Henüz gencim, vardır ehlim, bir oğlan bir de kız
Hatırlarken ben onları kalbim eder cız cız
Gidelim arkadaşlar yardıma bir koşalım
O zalim Hitler’in boğazına yapışalım
Çok delidir harp açtı Büyük Britanya
Büyük Britanya hâkim olur yarın Almanya’ya
Çavuşumuz Sergeant Armar
Onbaşımız Korporal Cambo
Odur bizi irşad eden, odur bizi öğreten
Talimleri öğretirken bize tatlı dil dökten
Anacığım sen dua et yedi aylık oğluma
Ölüm yoktur askerlikte şeref vardır bunu bil
Emir Hakle ölürsem ben, bu ayıp değil.

Dervish Mehmet Pte. Cy.1835
No 3 Squad Polemidia”

Kıbrıslı askerlerden oluşan birliklerin ada dışındaki görev alanlarına gitmeye başladıkları da gazete ilanlarıyla halka duyurularak katılımın artmasına çalışılır.⁷⁴ Bunun hemen arkasından yapılan duyurularla Kıbrıs Alayı için 18’den 42’ye herkese ihtiyaç duyulduğu ve 18 yaşından büyük ve 42 yaşından küçük olanların en yakın polis merkezine şahsen müracaat etmeleri istenir.⁷⁵ Bu dönemin en ilginç gelişmelerinden birisi ise İngiltere Kralının isteğine uygun olarak 8 Eylül 1940 Pazar gününün harbin dönüm yılının ilk haftası olması nedeniyle “Milli Dua Günü” olarak belirlenmesidir.⁷⁶ Bu tarihten itibaren takip eden her Pazar günü de aynı şekilde “Milli Dua Günü” olarak kabul edilecektir. Bu ilk Pazar gününde sabah saat 09.00’da Lefkoşa’da polis resmigeçit bölgesinde Kıbrıs’taki İngiliz ruhani vekilinin ve diğer dini vekillerin de davetiyle dini

⁷⁴ Vakıt, 31 Mayıs 1940.

⁷⁵ Vakıt, 21 Haziran 1940.

⁷⁶ Vakıt, 6 Eylül 1940.

bir merasim düzenlenecektir. Söz konusu faaliyet için bilet çıkartılmayacak ve katılım için herhangi bir ücret söz konusu olmayacaktır. Ancak işler bu arada hiç de beklendiği gibi yürümez ve Kıbrıslı gençler cephelerde hayatlarını kaybetmeye başlar. Cepheden Kıbrıslı askerlerin ölüm haberlerini veren acı haberleriyle dolu gazete başlıkları da insanların yüreklerini yakmaya başlar.⁷⁷ Bu gönüllü askerlerden pek çoğu Fransa'da, Yunanistan'da, Girit, Afrika ve İtalya'da hayatlarını kaybederler, bazıları kaybolur ve kendilerinden bir daha haber alınmaz. Esir düşenler Almanya ve Çekoslovakya'daki esir kamplarında yıllarca esaret hayatı yaşamak zorunda kalırlar. Almanya ve Yunanistan'da kalmayı tercih edenler ise ya burada evlenirler veya kimliklerini gizleyerek yaşamak zorunda kalırlar. Kıbrıslı gönüllülerin ada dışına çıkmaya başlamalarıyla esasında problemler de ortaya çıkmaya başlayacaktır,⁷⁸

“...Gün geldi İngiliz'in parade dediği içtimadan sonra koydular bizi Mısır vapurlarına. Yıl ise yine 1941. Gideceğin yeri ise sana açıklamazlar. Daha sonra Mısır'a gittiğimizi açıkladılar. Hayfa veya İskenderiye'ye çıktık ve oradan da kampımızın bulunduğu Silibiş diye bir yere göturdüler bizi. Bizim grubumuz Türk Rum karışık 350-400 kişi kadardı. Burada Mustafa diye, Ruslaf diye Karpaz ve Limasol tarafından arkadaşlarım vardı. Burada 6 ay kadar eğitim yaptıktan sonra Filistin'e geçtik. Barakalar, çadırlar ve her taraf kum, kum, kum. Oradan Suriye'ye geçerek Suriye'yi tutan Fransız askerleriyle biraz çalışmalarımız oldu. Beyrut'ta radyo istasyonunun hemen yakınlarında Bil-Hassan diye bir yerde kamp kurduk. Yıl 1942 ve biz Şam yakınlarına kadar geldik.1-2 gün kamp yapar, siper kazar ve tekrar yürürdük. Olur da ki Türkiye Almanya ile saldırı yapar diye Suriye'den Lübnan'dan bu tarafa siperler yapardık. Daha sonra Ürdün'e geçtik ve orada bize katırlar temin ettiler. Burada da 6 ay, 1 sene kadar askeri malzeme, eşya, cephane taşırdık katırcılar olarak. İtalya'ya gideceğimiz zaman bu katırları bizden alıp başka yerlere gönderdiler ve biz de Yarımada isimli bir Yunan gemisiyle 10-15 gemilik konvoy halinde Sicilya'dan geçerek İtalya'ya gittik. Gemiler devamlı sisleme ve kamuflaj yaparak bizi İtalya'ya ulaştırdı ve biz de Almanların kontrolündeki Kasino Hattı'na getirildik. İngilizler o cepheyi bir türlü kıramadılar. Uzun uğraşlardan sonra cephe düşünce hiç vasıtaya binmeksizin Alp Dağları'na kadar gittik. Sene 1942-1943 arası. Monte Blanc denilen yerde savaştık. O bölgede karların üzerinde kamp kurmuştuk. Bir insan boyu kar vardı etrafta ve karların altında da daha önceden yerleştirilmiş mayınlar vardı. Biz ise bu mayınları fark etmemiştik. Cephe düştükten sonra karlar da erimeye başlayınca koca koca mayınlar ortaya çıkmaya başladı. Bu arada Alp Dağları'nın 30 kilometre kadar gerilerine kadar gitmiştik. İki seneden fazla bir süre İtalya'da kaldım ve sonra da geri dönüş hazırlıkları başladı...”

⁷⁷ Söz, 31 İkinci Kanun 1941.

⁷⁸ İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusunda katırcı olarak görev yapan Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

Öte yandan İtalya'nın Yunanistan'ı işgal etmesiyle beraber Kıbrıs'ta durum biraz daha karışır. Durumu protesto etmek için adanın dört bir tarafında Rum gösterileri başlar.⁷⁹ Bu arada İngiltere Sömürgeler Bakanı Lord Lloyd özellikle Kıbrıs'tan gelen gönüllü askerlere moral verebilmek amacıyla onları ziyaret eder ve memnuniyetini Kıbrıs Valisine gönderdiği bir telgrafla da duyurur.⁸⁰ Bu arada, ilk defa ada dışına çıkan ve yabancı oldukları topraklarda savaşmak zorunda kalan Kıbrıslı askerlerin moral ve motivasyonlarını en üst seviyede tutabilmek için İngilizler tarafından başka çareler de aranmaya başlanır ve askerleri kışla dışına çıkartarak farklı bir ortamda hoşça vakit geçirmelerini temin etmeye çalışırlar.⁸¹ Ada dışında oluşturulan bu gönüllüler birliğinin at ve katır gibi hayvan ihtiyacını özellikle Kıbrıs'tan karşılayan İngiltere yaptığı bir duyuruyla da ada dışına özel müteşebbisler tarafından katır ihracına müsaade edileceğini duyurur. Buna göre katır ihraç etmek isteyenler müracaatlarını Kooperatif Şirketleri yetkililerine göndereceklerdir. Katırlar eğer Filistin'e gönderilecekse boyları 132 santimden fazla olmayacak, 3 yaşından büyük olacak ve bir ay içerisinde en fazla 100 adet katır satışı yapılabilecektir. Öte yandan Yunanistan ve Girit'in önce İtalyanların saldırısına uğraması ve daha sonra da Alman orduları tarafından işgal edilmesi sonrasında aynı durumun Kıbrıs adası için de söz konusu olabileceği endişesiyle İngiliz hükümeti Kıbrıs adasını savunmaya yönelik olarak Cyprus Volunteer Force adı verilen Kıbrıs Gönüllüler Gücü isimli yeni bir askeri teşkilat oluşturur. Kıbrıs Alayı'nda olduğu üzere tamamen sözde gönüllülük esasına göre ancak maaş karşılığında görev yapacak bu kuvvetteki gençler 24 saat esasına göre askerlik yapmak yerine boş vakitlerinde veya haftanın belli günlerinde görev yapılabileceğinden çok büyük rağbet gösterirler. Serbest çalışan insanlardan devlet memurlarına kadar pek çok kişi bu birliğe girebilmek için müracaat eder. Aynı günlerde yeni Kıbrıs Valisi Sir Charles Campbell Woolley de Meşveret Meclisi'nde 6 Kasım 1942 tarihinde bir konuşma yaparak o an içinde bulunulan durumu gözler önüne serer;⁸²

“...Harp şimdi dördüncü senesinde olmakla beraber şimdiye kadar düşman hücumundan masun kaldık. El'an tarlalarımızı sürüyoruz ve rahatsız olmaksızın hasadımızı topluyoruz. Evlerimiz el'an bütün duruyor ve harbin harap ettiği yerlerdeki milyonlarca insanların çektiği hatıra gelmedik felaket ve sefaletten haberimiz yoktur. Bu fenalıklardan masun kaldığımızı yalnız şükretmekle kalmayalım, fakat ona hak kazanmak için önümüzdeki sene de zafere hizmet edelim. İyi talihimiz artık gafil davranmamıza bize hak vermiyor. Keyfiyet, bilakis bunun aksidir. İşittiğimiz Büyük Mihver kısaç hareketi el'an vardır. Ve onun pençeleri uzak ise de hissedemeyiz. Bu tehlikeyi bir taraftan kendi kuvvetlerimiz karşılıyorsa da onun tehdidinden

⁷⁹ Murad Hüsnü Özad, A.g.e., s.31.

⁸⁰ Vakıf, 26 Temmuz 1940.

⁸¹ Vakıf, 2 Ağustos 1940.

⁸² Halkın Sesi, 8 Son Teşrin 1942.

bu adada el'an salim bulunmuyoruz. Adamızı aşılmaz bir kale haline getirerek kahraman Maltalıların kurduğu modeli tatbik etmeliyiz. Biz de onlar gibi icap ettiğinde şahsi menfaatlerimizden feragat etmeliyiz. Kıbrıs'ta gıda maddesi yetiştirilebilecek bir karış ekilmemiş toprak bırakılmamalıdır. Bütün lüks, lüzumsuz masrafları kesmeliyiz. İhtikâr ve kara pazar merhametsizce ezilmelidir. Geçen sene zarfında müdafaa işleri için geniş adımlar attık ve düşmanı emniyetle karşılayacak bir durumda bulunuyoruz. Daha çok insan isteriz. Vücutları elverişli olan gençleri memleketlerinin emrettiği vazifeyi yapmaya davet ederim. Bu vazife kendi doğdukları, yetiştikleri memleket ve dövüştükleri dava uğrunadır. Ben onlara memleketleri için gurur duymalarını ve onu müdafaa için de gurur duymalarını tavsiye ederim.”

Ancak işler hiç de beklendiği gibi yürümeyecek ve Kıbrıslı gençler cephelerde hayatlarını kaybetmeye başlar;⁸³

“...O güne kadar pek çok Kıbrıslı genç cephelerde hayatını kaybettiler. İtalya'dan ayrılmaya yakın 1 Türk ve 1 Rum asker de mayına basarak öldüler. Burada ölenler Mehmet isimli bir Türk ile Gocco isimli bir Rum askerdı. Daha önce de bir sürü asker öldü ve yaralandı cephelerde. Bütün vücutları parça parça olduğu için İngilizler bu askerleri de oraya gömdüler ve başlarına da isimlerini yazdılar. Daha sonra tekrar Filistin'e ve oradan da Limasol'a geldik...”

Cepheden Kıbrıslı askerlerin ölüm haberlerini veren acı haberleriyle dolu gazete başlıkları da insanların yüreklerini yakmaya başlar;⁸⁴

“Cephede Ölen Kıbrıslı erler

Ekselans Vali, Batı Çölü muharebesinde ölen Kıbrıslı erlerin adlarını aşağıda olduğu gibi teessürle beyan ederler:

24.12.1940'ta Anafodia köyünden Zafiris Mihail, Lefkoşalı Mehmet Rifat Onbaşı, Ayatomas köyünden Savas Ksedonid, Fidi köyünden Haralambos Hristodulu, Girneli N. Haralampos, Messoya köyünden Zeki Mehmet. .

Ölenlerin en yakın akrabalarına Kral ve Kraliçe namına taziyetler beyan edilmiştir.”

Avrupa'da savaşın yayılmacı bir seyir izlemesi üzerine İngiliz yetkililer kahvehanelerden günlük yerel gazeteler, ilan, broşür ve afişlere kadar pek çok yol

⁸³ Adı geçen görüşme.

⁸⁴ Söz, 31 İkinci Kanun 1941.

kullanarak askere yazma işlemlerine hız verir.⁸⁵ İngilizlerin ada içinde ve dışarıda görev yapacak şekilde ayrı askeri güçler oluşturmasına paralel olarak Kıbrıslı kadınların da askere yazılmaları konusunda çalışmalar başlatılır ve “Auxilliary Territorial Service (Yardımcı Vatan Gücü) adı verilen ve Kıbrıslıların kısaca A.T.S. olarak adlandırdıkları askeri birlikler teşkil edilmeye başlanır.⁸⁶ Söz konusu kadın birliklerinde stenograf, şoför, telgraf ve telefon görevlisi, santral görevlisi operatör, depo hizmet görevlisi, aşçı ve emir eri olarak çalışacak 18–40 yaş arasında kadınlara ihtiyaç duyulduğu bildirilir. Sağlık problemi olmayan genç kız ve kadınlar günlük 2 şilin ücret alacaklardır. Öte yandan kadınların bu şekilde işlerde çalışmaları o dönem adada pek de alışıldık bir durum olmadığından bu durum önceleri epeyi yadırganır ve yapılan propaganda faaliyetleri karşılığını bulamaz. Bu durumu önlemeye yönelik arayışlara girişen İngiliz idaresi söz konusu birliğin Ortadoğu Komutanı Bayan Chitty’i 1942 yılında Kıbrıs adasına getirmekte bulur. Bayan Chitty adaya gelir gelmez başta Lefkoşa olmak üzere pek çok yerde toplantılar yapmak suretiyle Kıbrıslı kadınların tereddütlerini gidermeye çalışır.⁸⁷

Kıbrıslı Katırcıların Savaş Sonrası Terhis Olmaları

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermeye başladığı günlerde ise İngiltere adına Kıbrıs dışında pek çok cephede görev yapmak üzere teşkilatlandırılmış Kıbrıs Alayı ile ada sahinde görev yapmak üzere teşkil edilen Kıbrıs Gönüllü Kuvvetleri tek bir çatı altında toplanarak Cyprus Regiment adı verilen Kıbrıs Alayı kurulur.⁸⁸ Bu birlik daha sonra savaşın bitmesiyle paralel olarak yavaş yavaş terhis edilir.⁸⁹ İngiltere bir yandan oluşturduğu Kıbrıs birliklerini terhis edip dağıtmakla uğraşırken bir yandan da yeni oluşumlar içerisine girmektedir. Ancak ada dışındaki savaş şartlarını duyan veya bizzat yaşayan bazı gönüllü askerler ise Kıbrıs dışında görev yapmayı reddederler. Bu şekilde hareket ederek askeri emirlere karşı çıkan ve Kıbrıs dışında görev yapmayı reddeden 208 asker çıkarıldıkları askeri mahkeme tarafından farklı cezalara çarptırılırlar. Bu askerlerden 12 kişi 3 yıl, geriye kalanlar ise 2 sene hapis cezasına çarptırılırlar. Böylece savaşın başladığı andan itibaren İngiltere adına değişik cephelerde görev yapmak üzere farklı isimler altında kurulan ve toplam 28 bin Kıbrıslı Türk ve Rum’un görev yaptığı birlikler görevlerini tamamlar. Söz konusu 28 bin kişinin yaklaşık üçte birini ise Kıbrıslı Türkler oluşturmaktadır. Savaş sonrasında askerden terhis edilen ve boşta kalan bu insanlara İngilizler yine de bir takım haklar ve imtiyazlar sağlarlar. Savaş sonrasında İngiltere hükümeti işsiz kalmış eski askerlere sözde sahip çıkmaya çalışır ve

⁸⁵ Halkın Sesi, 1 Temmuz 1943.

⁸⁶ Haşmet Muzaffer Gürkan, A.g.e., s.111.

⁸⁷ Halkın Sesi, 19 Ağustos 1942.

⁸⁸ Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs’ta, Lefkoşa, 1996, s.112.

⁸⁹ Söz, 13 Şubat 1946.

onları polis, gardiyan gibi görevler vermek suretiyle onları bir iş sahibi yapar. Böylece bu eski askerlerden bazıları memur, polis, gardiyan, işçi, işçi başı olarak çalışmaya başlarlar.⁹⁰ Öte yandan geride kalan ve Kıbrıs'a geri dönemeyen katırcıların durumu ise çok daha kötüdür ve pek çoğu esir düşerken, yüzlercesi de Kıbrıs adasından uzakta hayatlarını kaybederler. Kıbrıslı katırcıların İngiltere adına katıldıkları cephelerde toplam kayıpları 272 Kıbrıslı Rum ve 63 Kıbrıslı Türk olmak üzere isimleri bilinen 338 kişiyle beraber toplam 600 kadardır.⁹¹ Ancak geleneksel İngiliz politikasının gereği olarak İngiltere'nin dönem içerisinde savaş kayıplarını açıklamaması nedeniyle çok daha fazla olması gereken kayıpların düşük gösterildiği de ileri sürülür. Bu dönemde yaklaşık 2.500 civarında Kıbrıslı Türk de esir düşerek Almanya, Çekoslovakya ve İtalya'daki esir kamplarına götürülürler. Kalamata esir kampında kalan esirler arasında bulunan Glafgos Klerides ise Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait uçağının düşmesi sonucu esir olur. İngiliz Savaş Mezarlıkları Komisyonu (Commonwealth War Mezar No. Commision) tarafından verilen bilgiye göre KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu'nun babası da Almanya'daki esir kampında hayatını kaybettikten sonra burada gömülmüş, daha sonra da diğer savaş esirleri gibi halen yatmakta olduğu Polonya'daki mezarlığa defnedilmiştir. Ayrıca Polonya'daki bu savaş mezarlığında mezarları bulunan savaş esirlerinin büyük bir kısmı da Stalag 344 olarak adlandırılan Lamsdorf'daki esir kampından buraya getirilen esirlerdir. Bu esir kampında hayatını kaybeden savaş esirleri Langenbielau Katolik mezarlığına gömülmüşler, daha sonra yapılan düzenlemelere bağlı olarak da oradan alınarak Krakow'daki mezarlığa nakledilmişlerdir. Derviş İzzet Eroğlu CY/2200 halen KKTC Cumhurbaşkanı olan Derviş Eroğlu'nun babası olan ve İngiliz ordusunda onbaşı olarak görev yapan İzzet Derviş Eroğlu, böbrek hastalığına çok fazla dayanamaz ve amca oğlu Yusuf Yüney'in bütün ihtimamına rağmen kurtulamaz ve Polonya'da 4 Temmuz 1943 tarihinde hayatını kaybeder. Derviş Hacı Hasan ve Afet İzzet'in oğlu olan Eroğlu, Ayşe İzzet ile evlidir. Söz konusu 18 farklı ülkedeki 49 mezarlıkta bulunan ve isimleri tespit edilen Kıbrıslı Türkler ise Mısır İskenderiye, İsmailia, El Alamein, Moaskar, Fayd ve Sollum Mezarlığı'nda, Almanya Berlin Mezarlığı'nda, Yunanistan Atina ve Phaleron Mezarlığı'nda, İsrail Ramley Mezarlığı'nda, İtalya Ancona, Aretzo, Cassino, Ravenna ve Forli Mezarlığı'nda, Kıbrıs Lefkoşa Mezarlığı'nda, Polonya Krakow Mezarlığı'nda, Suriye Şam Mezarlığı'nda, Çek Cumhuriyeti Prag Mezarlığı'nda, Yugoslavya (Sırbistan) Belgrad Mezarlığı'nda olmak üzere toplam 63 Kıbrıslı Türk 9 ayrı ülkedeki 19 farklı mezarlıkta bulunmaktadır. Öte yandan Artun Gökşan ise bu şekilde 66 Kıbrıslı Türk'ün ismini tespit ettiklerini belirtmektedir.⁹² İsimleri ve hangi mezarlıklarda oldukları tespit edilen ancak bu anıt üzerinde isimleri bulunmayan Kıbrıslı katırcılar ise Yunanistan Atina Savaş Mezarlığı'nda bulunan CY/3690 künye

⁹⁰ İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusunda katırcı olarak görev yapan Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

⁹¹ Jan Asmussen, A.g.e., s.144.

⁹² Londra Toplum Postası, 25 Kasım 1999.

numaralı Celal Asaf ile yine bu savaş mezarlığında bulunan CY/1055 künye numaralı Faik Veli, İsrail Khayat Beach savaş mezarlığında bulunan CVF/3687 askeri künye numaralı H. Mahmut da Lefkoşa'nın Rum kesiminde yapılan anıt üzerinde ismi bulunmayan katırcılardır. Ayrıca CY/277 künye numaralı Enver Vehbi, 25 Ocak 1946 tarihinde hayatını kaybetmiş ve Mısır'da bulunan Heliopolis Savaş Mezarlığı'nda anısına bir mezar yaptırılmıştır; ancak cesedi burada değildir. Hayatını kaybettiği zaman gömüldüğü Mena Kamp Mezarlığı'nda da daha sonra yapılan araştırmalarda mezarına ve cesedine rastlanmamıştır. Bu katırcının ismi de Kıbrıs Rum Kesiminde yapılan anıt üzerinde bulunmamaktadır.